

Fylkesmannen i
Telemark

Tilstandsrapport

2015

Kommunene i støpeskjeen — nå blir det alvor

3 Innledning

SAMORDNING OG BEREDSKAP

- 6 Kommunereformen
- 8 Kommuneøkonomi
- 11 Skjønnsmidlene
- 12 Beredskap

LANDBRUK

- 14 Innledning til landbruk
- 16 Statlige innsigelser
- 18 Digitale planer
- 19 Landbruk og kommunereformen
- 20 Jordvern
- 22 Matproduksjon
- 24 Tømmer

MILJØVERN

- 26 Innledning til miljøvern
- 28 Jomfruland nasjonalpark
- 32 Perlemuslingene
- 34 Innlandsfiske
- 36 Forurensning
- 38 Hule eiker
- 40 Rovdyrskader
- 42 Motorisert ferdsel i utmark
- 44 Hubroprosjektet

UTDANNING OG VERGEMÅL

- 48 Innledning til vergemål og utdanning
- 50 Vergemål
- 52 Mobbing i skolen
- 54 Etterutdanning
- 55 Barnehageloven
- 56 Spesialundervisning

SOSIAL OG HELSE

- 58 Innledning til sosial og helse
 - 60 Barnevern og skole
 - 61 Talenter for framtida
 - 64 Ung helse
 - 66 Psykisk helsevern
 - 68 Tilsyn
 - 70 Boligsituasjonen
 - 72 Slik klager du på helsetjenester
 - 74 Teknologi og omsorg
 - 76 Førerkortsaker
 - 78 Medisinforbruk
 - 80 Askespredning
 - 81 Separasjon og skilsmisser
 - 82 Kongehuset
-

Et år er gått siden vår forrige tilstandsrapport. Den startet med overskriften «Spennende tider for kommunene». Etter ett års arbeid med ulike alternativer er ikke situasjonen mindre spennende og utfordrende. Noen alternativer er lagt til side, andre jobbes det videre med. En av erkjennelsene er at en kan ikke utredes seg fram til et resultat til minste detalj. Det er heller ikke mulig å regne seg fram til vinning og tap med to streker under svaret. Det er heller ikke nødvendigvis slik at de nye partnerne må være mest mulig like. Det kan like gjerne være motsatt. Kommuner kan utfylle hverandre på næringsprofil, størrelse, vekstkraft og økonomi.

Mye arbeid gjenstår og nå går tiden fort. I følge den tidsplan som er vedtatt av et stort flertall på Stortinget, er det lagt opp til at kommuner som ønsker å slå seg sammen må ha sin søknad klar våren 2016. Det har skjedd lite på kommunereformområdet de siste 50 årene. Ikke rart at det kjennes litt fremmed å bli en del av en større og ny kommune både for innbyggerne og politikerne.

Da er det viktig å huske på hvorfor denne reformen igangsatt. Den er en tillitserklæring til kommunen. Det skal gis mer makt og myndighet til kommunene og større tillit til lokale avgjørelser i kommuner med administrasjoner som er store nok til å være profesjonelle på alle de saksområder kommunene skal håndtere. Flere oppgaver skal det bli. Stortingsmelding 14 (2014/2015) lister opp en rekke forskjellige oppgaver som kan overføres fra stat, fylkeskommuner og Fylkesmenn til nye kommuner. Alt dette må innbyggere vite og få løpende informasjon om hva som skjer. Det er deres framtid det gjelder.

Reformen er basert på frivillighet. Dette legger et stort ansvar på ledelsen i hver kommune, og særlig på den politiske ledelsen. De må forberede de vanskelige og svært viktige valgene for sine innbyggere for de neste tiårene. Den endelige etableringen av den nye kommunen gjennom valg vil først skje 2020. I den fasen i reformarbeidet vi nå går inn i vil de faglige områdene bli trukket sterkere med. Rapporten i år har for eksempel et kapittel om landbruk og kommunereformen. Gjennom sin kontroll og klagebehandling har Fylkesmannen god og viktig kunnskap om styrke

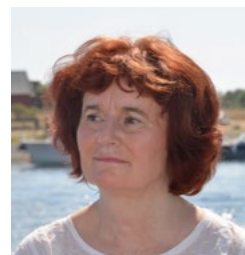
og svakheter på de ulike faglige områdene. Dette blir nyttig også i en reformperiode.

Organisering av offentlig sektor er i endring. Fylkeskommunene har i Stortingsmelding 14 fått en utfordring om å sonde med sine naboer med tanke på større folkevalgte regioner. Fylkesmannsembetene utredes nå med samme målsetting. På en rekke andre viktige samfunnsområder skjer det endringer i organiseringen. Organisasjonsendringer som politireformen, organisering av Mattilsynet er en del av dette bildet. Liknende diskusjoner foregår i NAV og Innovasjon Norge for å nevne noen flere eksempler.

Denne rapporten viser bredden i Fylkesmannens ansvarsområde, selv om vi ikke har plass til alt. Det løpende arbeidet for å bidra til at lover og regler blir fulgt opp i kommunene vil fortsette slik våre oppdragsgivere vil. I tillegg vil dere se at det pågår mange spennende prosjekter for tiden. Spennvidden er virkelig stor.

Jomfruland nasjonalpark går nå inn i en avgjørende fase. Håpet er at vi høsten 2016 kan klippe snorer og spille hornmusikk. Eksempler på andre pågående prosjekter, er alt fra å redde elvemuslingen og hubroen til å bidra til at flere unge kan gjennomføre videregående skole gjennom samarbeidsprosjektet «Talenter for framtida». Dette og mye mer kan dere lese om i årets tilstandsrapport.

Jeg håper at rapporten vil være til nytte for kommunene, organisasjoner, media og andre som spiller en viktig rolle i videre utviklingen av samfunnet i Telemark.

Kari Nordheim-Larsen
Fylkesmann i Telemark

Reformtider i Telemark

Frå Fylkesmannens møte med formannskapet i Tokke sist haust.

I Telemark har alle kommunar tatt utfordringa og satt i gang utgreiingar og samtalar om de skal slå seg saman med naboen eller ikkje. Målet er et svar i løpet av neste år.

Eit Telemark som skal møte utfordringar som venter i framtida, treng ei organisering av offentlege organ som er egna til å møte framtida. Ambisjonen er å ta vare på det høge velferdsnivået i Noreg, sjølv om utfordringane blir fleire.

I 2014 vart eit fleirtal på Stortinget samde om å invitere kommunane i Noreg til ein grunnleggjande gjennomgang av det kommunale forvaltningsnivå med ein målsetting om å gi fleir oppgåver til større kommunar og samstundes redusere statleg styring.

Nabodialog

Kommunane er no inne i ein periode med nabodialog som skal avsluttast med vedtak i det einskilde kommunestyre våren 2016. I tillegg vil kommunane involvere innbyggjarar, organisasjonar og dei tilsette.

Grenland

Kommunane i Grenland (Bamble, Drangedal, Kragerø, Siljan, Skien og Porsgrunn) har starta opp eit prosjekt gjennom Grenlands-

rådet. Prosjektet vil mellom anna sjå på korleis ein kommune i Grenland vil fungere. Ei utgreiing vil gje kommunane eit godt grunnlag forhandlingar og lokale vedtak våren 2016. I tillegg bidreg prosjektet til involvering av innbyggjarane slik at dei kan bli høyrte på ein god måte før det einskilde kommunestyre fattar vedtak.

Vest-Telemark

Kommunane i Vest-Telemark (Fyresdal, Kviteseid, Nissedal, Seljord, Tokke og Vinje) har starta opp sitt arbeid i regi av Vest-Telemarkrådet. Det er gjennomført ein forstudie som legg grunnlag for vidare utgreiing av ulike alternativ. Nokre kommunar ser også på alternativ utanfor Vest-Telemark regionen.

Lifjell Rundt, Midt-Telemark, Tinn

Kommunane rundt Lifjell (Bø, Hjartdal, Nome, Notodden, Sauherad og Seljord) har gjennomført ein forstudie. Etter hand-saming i kommunestyra vart det ikkje grunnlag for å vidareføre dette alternative

fullt ut, men fleir av kommunane ynskjer å utgreie alternativ basera på forstudien. Notodden kommune ser også på alternativ i retning Kongsberg. Tinn kommune har vedteke å sjå på fleir alternativ i si utgreiing.

Nye oppgåver

Regjeringa har no lagt fram ei melding til Stortinget om nye oppgåver til større kommunar. Melding vil bli handsama i Stortinget vår 2015. I meldinga varslar Regjeringa at dei ynskjer å overføre fleir oppgåver til kommunane og at det er ein prosess på gang for å fleir departement for å gå vidare med overføring av oppgåver. Meldinga varslar også om arbeid med å redusere statleg styring. Konkrete forslag til vedtak vil bli lagt fram for Stortinget våren 2017, samstundes med at Stortinget vil vedta ny kommunestruktur. I meldinga fylgjer regjeringa også opp Stortinget sitt ynskje om å sjå på det regionale folkevalte nivået/fylkeskommunane. Det er regjeringa sitt mål å gjennomføre kommunereforma og endringar i regionalt folkevalt nivå samstundes, slik at nye kommunar og ny regional inndeling kan settast i verk frå 1. januar 2020.

For å nå målet om lokale vedtak i dei einskilte kommunane våren 2016 er det mykje arbeid og involvering som må gjennomførast.

Innbyggjarinvolvering

I kommunereforma må kommunane involvere innbyggjarane gjennom informasjon. Det einskilte kommunestyret skal også vedta korleis innbyggjarane skal høyrast. Det er mange måtar å høyre innbyggjarane på. Regjeringa har laga eit opplegg for opinionsundersøking som kommunane kan nytte før dei fattar endeleg vedtak om samanslåing. Ein god informasjonsstrategi er eit godt reiskap for å få til både involvering og høyring.

Våren 2015 ga dei seks kommunane i Grenland ei felles brosjyre for å informere innbyggjarane om samarbeidet så langt. Den kan lesast på <http://emag.allegro.no/grenlandskommunen/#/1/>

Telemark har eit areal på om lag 15.300 km². Det bur 171.000 menneskje her, i 18 kommunar. Grenland (Bamble, Porsgrunn, Siljan og Skien) har 105.000 innbyggjarar. I Midt-Telemark (Bø, Nome og Sauherad) bur 16.800 menneskje. I sør-vest finn vi kommunane Drangedal og Kragerø som har 14.700 innbyggjarar. Dei er med i Grenlandssamarbeidet. Stor-Grenland er ein region på 120.000 menneskje med mykje arbeidspendling mellom kommunane. I Vest-Telemark finn vi kommunar med større areal, men med lågare innbyggjartal. Det bur 14.200 menneskje i Vest-Telemark (Fyresdal, Kviteseid, Nissedal, Seljord, Tokke og Vinje). I aust finn vi kommunane Hjartdal, Notodden og Tinn. Desse kommunane har regionalt samarbeid med Kongsbergregionen, og har om lag 20.100 innbyggjarar.

Lenkjer

www.kommunereform.no

www.distriktssenteret.no

www.fylkesmannen.no/telemark

Fødselsunderskudd i Telemark

Folketilveksten i landet var 1,11 % i 2014. Telemark viser en årvisst synkende vekst-tendens fra 0,52 % i 2012 til 0,28 i 2014. Fylket har fødselsunderskudd og innflytting står for veksten.

Sett under ett var det et høyere fødsels-overskudd i landet i 2014 enn i 2013. Oppland, Hedmark og Telemark skiller seg ut med fødselsunderskudd. I Telemark døde det 39 flere personer i 2014 enn det ble født. Nettoinnflytting ga likevel en befolkningsvekst på 484 personer.

12 av fylkets 18 kommuner har hatt en negativ utvikling siste år. For 9 av disse har nedgangen i folketall vært et typisk trekk over flere år (2012-2014).

I snitt har Siljan den største tilbakegangen i årene 2012 til 2014, med -0,98 %. Bø kan i samme periode vise til en gjennomsnittlig vekst på 1,21 %.

Det er kun Bø, Skien og Porsgrunn som kan vise til ubrutt årlig vekst i perioden 2012-2014.

Arbeidsmarkedet

Arbeidsledigheten er 3,8 % i Telemark, mot 3 % totalt i landet pr mars 2015. Sammenlignet med tilsvarende tidspunkt i 2014, har ledigheten økt med 8 % i Telemark. På landsbasis økte ledigheten med 5 % i samme periode. Det er store variasjoner innad i fylket, fra Notodden med 4,7 % til Nissedal, Seljord, Siljan og Vinje med 1,7 %.

Kilde: NAV

I fjor kunne Telemark ønske 406 personer fra 70 land velkomne som nye statsborgere. Mange av dem mottok beviset av fylkesmann Kari Nordheim-Larsen under Statsborger-seremonien i Ibsenhuset i november.

		Folkemengde 1.1.2014	Folkemengde 1.1.2015	Folketilvekst 2014	Folketilvekst 2014 %
	08 Telemark	171 469	171 953	484	0,28 %
1	0821 Bø	5 834	5 977	143	2,45 %
2	0805 Porsgrunn	35 516	35 755	239	0,67 %
3	0806 Skien	53 439	53 745	306	0,57 %
4	0822 Sauherad	4 325	4 346	21	0,49 %
5	0828 Seljord	2 989	3 002	13	0,43 %
6	0815 Kragerø	10 621	10 636	15	0,14 %
7	0807 Notodden	12 609	12 599	-10	-0,08 %
8	0829 Kviteseid	2 468	2 466	-2	-0,08 %
9	0819 Nome	6 643	6 630	-13	-0,20 %
10	0833 Tokke	2 257	2 252	-5	-0,22 %
11	0814 Bamble	14 193	14 140	-53	-0,37 %
12	0831 Fyresdal	1 303	1 298	-5	-0,38 %
13	0827 Hjartdal	1 602	1 594	-8	-0,50 %
14	0817 Drangedal	4 135	4 111	-24	-0,58 %
15	0826 Tinn	5 957	5 913	-44	-0,74 %
16	0830 Nissedal	1 451	1 439	-12	-0,83 %
17	0834 Vinje	3 723	3 689	-34	-0,91 %
18	0811 Siljan	2 404	2 361	-43	-1,79 %

(Kilde:SSB)

Kommuneøkonomien bekymrer

De fleste kommunene i Telemark har hatt svakere driftsresultater de siste årene, lite eller ingen fondsreserver, høy gjeld og dalende skatteinntekter.

I proposisjon 1 S 2014 2015 til Stortinget skriver regjeringen at hovedprioriteringen i den økonomiske politikken er:

- › Levende lokaldemokrati. Regjeringen vil fornye og forbedre lokaldemokratiet, slik at større og mer robuste kommuner kan løse framtidens velferdsoppgaver bedre.
- › En enklere hverdag for folk flest. Gjennom mindre byråkrati og regulering vil Regjeringen gi mer tillit og større handlingsrom til enkeltmennesker, lokalsamfunn, bedrifter og virksomheter.

Gjennom kommunereformen kan større kommuner få flere oppgaver og ta mer ansvar enn dagens kommuner. Dette vil styrke det lokale selvstyret og gi et bedre velferdstilbud over hele landet.

Skattesvikt i 2014

Det er store omveltninger i norsk økonomi, oljeprisen har falt, oljeinvesteringene er på vei ned og rentene har fortsatt å falle gjennom hele 2014. Oljeselskapene varsler omstillinger og innsparinger. Dette er faktorer som har stor betydning for kommuneøkonomien.

Etter mange år med høyere skatteinntekter enn lagt til grunn i budsjettoppbyggene, opplevde kommunesektoren en betydelig skattesvikt i 2014. For kommunene ble skattesvikten på 2,3 mrd. kroner. (Kilde: SSB)

Kommuneøkonomien i Telemark

Fylkesmannen lager hvert år et nøkkeltallhefte som viser utviklingen og tar temperaturer på kommuneøkonomien i Telemark. Heftet bygger på nøkkeltallene fra KOSTRA og legges ut på hjemmesiden til fylkesmannen med ureviderte tall per 15. mars som er foreløpige tall. Endelige tall vil foreligge 15. juni 2015. Se www.fylkesmannen.no/telemark

Barometeret viser økonomiske forskjeller når det gjelder status etter regnskapet 2014 mellom kommunene i Telemark. Det er tatt utgangspunkt i de fire overordnede nøkkeltallene netto driftsresultat, disposisjonsfond, finansutgifter og lånegjeld.

Den overordnede utviklingen i kommuneøkonomien for Telemark gir grunn til bekymring. Tallene viser at de fleste kommuner har hatt svakere driftsresultater de siste årene, lite eller ingen fondsreserver, høy gjeld og dalende skatteinntekter.

I tillegg har det vært et økende akkumulerte avviket i pensjonspremiene for kommunene i de senere årene. Denne økningen er problematisk. Siden pengene til premier er tatt fra kommunekassen uten å utgiftsføres, blir likviditeten i kommunen redusert uten at dette avspeiles i regnskapet.

Kommune	Nett dr res	Buffer	Finans	Lånegjeld	Sum
0811 Siljan	3	3	3	3	12
0826 Tinn	3	3	3	3	12
0827 Hjartdal	3	3	3	3	12
0831 Fyresdal	3	1	3	3	10
0829 Kviteseid	1	1	3	3	8
0833 Tokke	1	1	3	3	8
0834 Vinje	3	3	1	0	7
0805 Porsgrunn	0	3	3	0	6
0814 Bamble	0	3	3	0	6
0828 Seljord	3	1	1	1	6
0830 Nissedal	1	0	3	1	5
0806 Skien	3	0	1	0	4
0817 Drangedal	3	0	0	0	3
0819 Nome	0	0	1	0	1
0822 Sauherad	0	0	1	0	1
0807 Notodden	0	0	0	0	0
0815 Kragerø	0	0	0	0	0
0821 Bø	0	0	0	0	0

Foreløpige KOSTRA-tall (KOMmune-STAT-Rapportering) per 15. mars 2015.

Kommunebarometeret er satt sammen av følgende fire overordnede nøkkeltall:

1. Økonomisk balanse målt i netto driftsresultat i prosent, over 1,75 % eller høyere får verdi 3, mellom 0 % og 1,74 % får verdi 1 og negativt får verdi 0.
2. Økonomisk buffer målt ved disposisjonsfond i prosent av brutto driftsinntekter, der får 4,5 % eller høyere verdi 3, mellom 2 % og 4,4 % får verdi 1 og 2 % og under får verdi 0.
3. Rente- og avgiftsbelastning målt i finansutgifter i prosent av brutto driftsinntekter, her får 2,9 % eller lavere verdi 3, mellom 3 % og 3,9 % får verdi 1, og over 4 % får verdi 0.
4. Gjeldsgrad målt ved netto lånegjeld i prosent av brutto driftsinntekter, under 60 % får verdi 3, mellom 60 % og 69,9 % får verdi 1 og over 70 % får verdi 0.

Kilde: Foreløpige KOSTRA-tall (KOMmune-STAT-Rapportering) per 15. mars 2015.

Netto driftsresultat

Selv om teknisk beregningsutvalg (TBU) har senket anbefalt nivå fra 3 % til 1,75 % så er resultatene svake. Netto driftsresultater

representerer økonomisk balanse, her hadde kommunene i Telemark et gjennomsnitt på 0,4 % for 2014, det er 1,3 % svakere enn året før.

Det er urovekkende når 10 av 18, det vil si over halvparten av kommunene i Telemark har et tilnærmet null- eller negativt netto driftsresultat. Dette fører til det blir lite eller ingenting å sette av til sparing og eller investeringer.

Økonomisk buffer

Oversikten viser at åtte kommuner Skien, Kragerø, Drangedal, Bø, Notodden, Sauherad, Nissedal og Nome ikke har tilfredsstillende buffer.

Disse kommunene vil få store utfordringer dersom de får uforutsette utgifter eller reduserte inntekter av betydning.

Finansutgifter

Indikatoren viser summen av netto renter og avdrag i prosent av driftsinntektene. For Telemark i snitt utgjorde finansutgifter 3,2 prosent av brutto driftsinntekter, som er en økning på 0,3 prosent fra året før.

Netto lånegjeld

Indikatoren viser gjeldsgraden til kommunene og er fratrukket pensjonsforplik-

telser, utlån og ubrukte lånemidler. Halvparten av kommunene i Telemark har en netto lånegjeld som er over 70 prosent av driftsinntektene. Kragerø, Drangedal og Bø overstiger 100 prosent av driftsinntektene.

De største kommunene

For 2014 var den økonomiske situasjon utfordrende også for de største kommunene i Telemark.

Skien har et tilsynelatende tilfredsstillende driftsresultat i 2014, men resultatet er svakere på grunn av premieavvik på pensjonspremien.

Reservene i form av disposisjonsfond er relativt små og samtidig har kommunen en høy gjeldsgrad.

Porsgrunn har en høy gjeldsgrad og det svakeste driftsresultatet i Telemark med minus 2,9 %, det betyr at de må bruke av fondsmidlene for å dekke underskuddet. Notodden og Kragerø hadde begge et negativt netto driftsresultat og ingen reserver.

Bamble kommune har et negativt driftsresultat samt en høy gjeldsgrad, men bra med disposisjonsfond.

Dagens rentenivå

Sjefsøkonom i KS Per Richard Johansen har uttalt følgende om dagens rentesituasjon:

Når rentene er lave, fristes vi til å låne mer, gjelda er lett å bære. For kommunesektoren som helhet virker det som om 3 pst av inntekt i renteutgifter er en langsiktig likevekt. Det er enkelt å øke gjelda når rentene faller. Det er tungt å redusere gjelda når rentene stiger. Mange kommuner kan havne i «gjeldsfella».

Utfordring til kommunene

1. Utvikle en sunn og bærekraftig økonomi ved å sikre netto driftsresultat på 1,75 prosent eller bedre over tid.
2. Kommunene må bygge opp reserver gjennom disposisjonsfond for å ha en buffer mot sviktende inntekter og uforutsette utgifter.
3. Kommunene må være forberedt på en gradvis normalisering av rentenivået. Fylkesmannen ber derfor kommunene ta høyde for dette, og unngå høy gjeldsgrad.

Dette går skjønnsmidlene til

For 2015 har Kommunal- og Moderniseringsdepartementet (KMD) gitt fylkesmannen større frihet til å prioritere skjønnsrammene i tråd med lokale forhold og behov.

Fylkesmannen fikk en total skjønnsmiddelramme for 2015 på 41,5 mill kroner. Det er en reduksjon på 10,7 millioner kroner fra året før. For 2014 fikk fylkesmannen 8 millioner kroner til inntektssvake kommuner. Disse pengene er for 2015 lagt inn i innbyggertilskuddet. Fordelingen av skjønnsmidlene går fram av tabellen.

Differensiert arbeidsgiveravgift

Kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift er ikke lenger en spesifisert del av skjønnsmidlene

Departementet gir likevel Fylkesmannen i Telemark og Møre og Romsdal 7 millioner kroner hver i ekstra skjønnsmidler for å kunne kompensere for differensiert arbeidsgiveravgift. I henhold til pressemelding på «Regjeringen.no» den 15.4.2015. Fylkesmannen vil foreta en tildeling av disse midlene så snart som mulig.

Kommuner i økonomisk ubalanse

Kommuner i ROBEK, eller som av andre grunner er i økonomisk ubalanse, skal alltid lage en forpliktende plan for å komme i økonomisk balanse. Av dette følger det at kommuner som ikke iverksetter tiltak for å gjenopprette økonomisk balanse ikke kan tildeles skjønnsmidler med begrunnelse i kommunens økonomiske situasjon. Dette er vilkår for å kunne tildele skjønnsmidler

Tilbakeholdte skjønnsmidler

For å kunne ivareta kommuner som får uforutsette økonomiske utfordringer i løpet av året, skal fylkesmannen også

holde igjen skjønnsmidler til fordeling gjennom budsjettåret. Dette innebærer at fylkesmannen også skal holde tilbake skjønnsmidler som kan gis som kompensasjon til kommuner som rammes av naturskade eller andre ekstraordinære hendelser. Fylkesmannen i Telemark har holdt av 3,2 mill kroner for 2015.

Kommune/region/tiltak		
Fordelte skjønnsmidler til kommuner	2014	2015
Notodden	5000	5000
Kragerø	4500	4000
Drangedal	5839	2800
Nome	13275	4860
Hjartdal	2616	840
Bø	5000	5000
Sauherad	5000	5000
Seljord	2970	2500
Kviteseid	0	1000
SUM	44200	31000
Omstillings- og utviklingsprosjekter		
Grenlandssamarbeidet	2500	2400
Kongsbergregionen	1090	1090
Midt-Telemark rådet	1800	1800
Vest-Telemark rådet	1710	1710
Andre prosjekter	900	300
SUM	8000	7300
Tilbakeholdt for 2015		3200
TOTAL	52200	41500

Tabellen viser fordelingen av skjønnsmidler de to siste årene.

Kilde: Fylkesmannen i Telemark

Øvelse gjør mester

Uansett hvor godt kommunen har jobbet forebyggende på samfunnssikkerhets- og beredskapsområdet, vil uønskede hendelser inntreffe.

Da er det viktig at det apparatet som settes i sving for å håndtere hendelsen kjenner sine oppgaver og har trent. Øvelser trengs for å utvikle risikoerkjennelse og god handlingskompetanse.

Kommunens krisehåndteringsevne økes ved at personellet får trent og blir trygge på rollen sin, men også ved at en får avdekket feil og mangler i planverk og utrustning. Øvelsene blir et viktig internkontrollverktøy.

Øvelser er lovpålagt

Forskrift om kommunal beredskapsplikt stiller krav om at den kommunal kriseledelsen og støtteapparatet (krisestaben) øves annethvert år. Fylkesmannen gjennomfører øvelse for kommunene hvert 4. år (se Øvings- og tilsynsplan 2013-2024). Det betyr at kommunene selv, som et minimum, må gjennomføre en øvelse hvert 4. år.

§ 7. Øvelser og opplæring

Kommunens beredskapsplan skal øves hvert annet år. Scenarioene for øvelsene bør hentes fra kommunens helhetlige risiko- og sårbarhetsanalyse. Kommunen skal øve sammen med andre kommuner og relevante aktører der valgt scenario og øvingsform gjør dette hensiktsmessig. Kommunen skal ha et system for opplæring som sikrer at alle som er tiltenkt en rolle i kommunens krisehåndtering har tilstrekkelige kvalifikasjoner.

I Kommuneundersøkelsen som ble gjennomført av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) i slutten av 2014 oppga 77% av kommunene på landsbasis at de hadde øvet overordnet beredskapsplan de siste to årene. For Telemarks del svarte bare 50% av kommunene at de hadde øvet, mens de ut fra svarene i «Selvangivelsen» for 2014 var oppe på landsgjennomsnittet med 77%. Fylkesmannen vurderer i dette tilfellet svarene fra selvangivelsen som en mer dekkende beskrivelse av status for gjennomføring av øvelser.

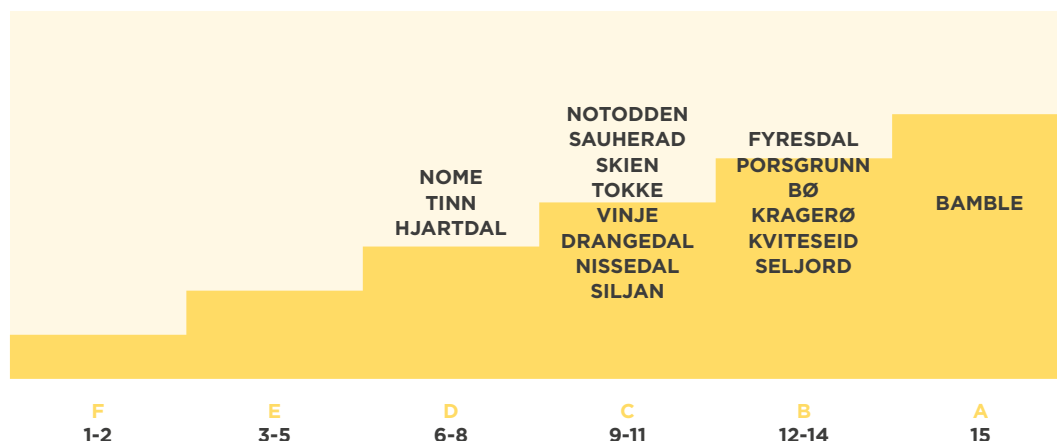
Selvangivelse

Selvangivelsen er Fylkesmannens årlige kartlegging av beredskapstilstanden og arbeidet i kommunene gjennom 15 spørsmål som kommunene svarer *ja* eller *nei* på. I år svarte 14 av 18 kommuner ja på at de hadde gjennomført øvelse for kriseledelsen i 2013 eller 2014.

Siden Fylkesmannen ikke gjennomførte kommuneøvelser i 2013-2014, men skal øve alle kommunene i løpet av 2015 og 2016, innebærer dette resultat både at kommunene ligger godt plassert på landsgjennomsnittet og at de er godt i gang med å gjennomføre egeninitierte øvelser.

Læringen må følges opp

Forskrift om kommunal beredskapsplikt stiller ikke bare krav om gjennomføring av øvelser, men også at øvelsene evalueres og at funnene følges opp i etterkant.

Beredskapstrappa gir et grovt bilde av arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i kommunene. Den er et resultat av kommunenes egne svar på 15 spørsmål og Fylkesmannens kvalitetssikring i gjennomførte tilsyn. Fylkesmannen har vedlagt kravene etter kommunal beredskapsplikt.

§ 8. Evaluering etter øvelser og uønskede hendelser

Kommunen skal etter øvelser og uønskede hendelser evaluere krisehåndteringen. Der evalueringen gir grunnlag for det skal det foretas nødvendige endringer i risiko- og sårbarhetsanalysen og beredskapsplaner.

Evaluering og oppfølging etter øvelser er et satsingsområde for Fylkesmannen, og dette vil bli fulgt opp i det regionale øvingsnettverket som vi opprettet i 2013.

Verdien av småøvelser

En av de viktigste årsakene til manglende øvingsaktivitet er at det oppleves som vanskelig å finne tid, både til planlegging og til gjennomføring. Det viktige da er å

ikke legge lista alt for høyt, både i forhold til kompleksitet, omfang og varighet, og heller prøve å finne tid til å øve noe oftere. Hvert år gjennomfører Fylkesmannen 4 varslingsøvelser rettet mot kommunene, der målsettingen er trening i mottak av beredskapsvarsler og eventuelt innkalling og etablering av det kommunale krisehåndteringsapparatet, samt bruk av krisestøtteverktøyet CIM. Disse småøvelsene, med maksimal varighet på to timer, kan være gode utgangspunkt for små internøvelser for hele eller deler av kriseledelse og krisestab.

Venstre

Steinras, store snømengder, storm som blåser og vann som flommer er ikke ukjent, og setter store krav til beredskapen i kommunen. Her fra Ulefoss i 2013.

Foto: Arne Malme

Høyre

Fra en øvelse i Seljord i fjor.

Årsrapport fra landbruksdirektøren

I den politiske føringen for landbruket er det gitt mer fokus på næring og mindre på distrikt, mindre statlig styring og inngripen i lovforvaltningen, samt større handlingsrom for kommuner og næringsutøvere i året som har gått. Vårt arbeid bygger på dette og på proposisjoner og meldinger med Stortingsmelding nr. 9 om landbruks- og matpolitikken som den sentrale. Også tildelingsbrev til fylkesmannsembetet og fullmaktsbrev fra LMD og Landbruksdirektoratet er vesentlige. Lokalt har vi tilpasset landbruks- og matmelding for Telemark og lokale næringsstrategier som bygger på denne. Gjennom politiske signaler gjennom året er det også vektlagt endringer som varsles og igangsettes.

Bærekraftig landbruk

Arbeidet med å sikre og ta vare på jordbruksarealene i fylket har gitt resultat. Både politisk og administrativt står jordvern på dagsorden, og vi ser resultat gjennom framlegging av arealplaner. Siste oppdaterte tall for omdisponering av jord viser en nedgang fra året før og er nå på 260 da, av dette 70 da til juletreproduksjon. I 2014 fikk vi vedtatt ATP for Telemark og Grenland som viktige styringsverktøy

for arealplaner. Dessverre opplever vi at respekten for overordna og vedtatte planer ikkje alltid er til stede. Dette gjelder både for arealbruk og utnyttingsgrad. Bruk av innsigelse ved tre tilfeller i 2014 er et resultat av dette. Det er også behov for å påskynde arbeidet med kommuneplanens arealdel i noen kommuner. Vi fikk i løpet av året beskjed om at vi blir prøvefylke for samordning av statlige innsigelser til kommunale planer.

Jordbrukslandskapet er et viktig innslag i Telemarkslandskapet. Arbeidet med utvalgte kulturlandskap på Stråholmen og Jomfruland og elles gjennom SMIL-ordninga i kommunene. Det kan stilles spørsmål om resultatet av SMIL-virkemidlene er gode nok. Det er lite penger til hver kommune, varierende innsats og kvalitet på forvaltningen.

Økt verdiskaping

Telemark har et variert landbruk med ulike forutsetninger og konkurransekraft. Strategisk er det vektlagt å konsentrere innsatsen der vi har relative fordeler. Satsingen i fruktproduksjonen i Midt-Telemark gir gradvis resultat. Vi har fått på plass opprinnelsesmerking, nyplantning med eplesorten

Rubinstep for å utvide sesongen og store investeringer i fruktlager og presseri. Alt dette med grunnlag i dyktige produsenter og fagfolk, sterkt miljø og godt samarbeid mellom kommuner, fylkesmann og Innovasjon Norge. Vi har stor tro på ekspansjon og økt verdiskaping her.

Melkeproduksjonen i Telemark har gjennomgått store endringer. Ikke noe fylke har større strukturendringer i melkeproduksjonen gjennom de siste åra. Mange nye og moderne fjøs er bygd, med bare 100 melkeprodusenter tilbake. Både produksjon av gris og egg er modernisert og har tilpasset seg de konsesjonsgrensene som vi har i dag. Gjeldsgraden er høy, men med dagens rentenivå og en markeditilpasset produksjon er situasjonen levelig.

Deltidsarbeidsplass

Telemark har i dag 1460 foretak som mottar produksjonstillegg. Nedgangen siste år er mindre enn på mange år. Et grovt anslag antyder at mellom 150 – 200 av foretakene har en omsetning som gir grunnlag for en heltids arbeidsplass. Dette viser hvor avhengig landbruket er av andre arbeidsplasser eller andre næringer i kombinasjon med landbruket. Resultatkontroll for landbrukspolitikken viser også at 40% av landbruksforetakene ikke har positiv næringsinntekt. Dette gir store utfordringer fremover, og arbeidet med innovasjon og nyskaping blir avgjørende.

Skogen

Planteaktiviteten og kulturarbeid i skogen har stabilisert seg på et høyere nivå enn før. Det er likevel et stykke igjen til vi er i mål. Skogsvegbygginga er lagt om, og bygging av solide skogsbilveier er prioritert for støtte. Hogsten økte med 9 % i 2014. Grunnen til den beskjedne økningen ligger nok i mangel på avsetningsmuligheter og logistikk. Arbeidet med kai, tømmerterminaler og vegnett er prioritert.

Areal

Etter flere år med nedgang av jordbruksareal ser vi en mindre oppgang i 2014. Hovedtyngden av arealet i Telemark, 164 000 da, blir brukt til grovforproduksjon, 62 000 da til korn. Av grovforarealet er mellom 30 og 40 000 da godt egnet til kornproduksjon. Endringen med overgang fra korn til grovfor skyldes teknisk utvikling og behov for store, godt arronderede skifte for husdyrprodusenter. Dette har medført at

grasproduksjonen har flytta seg nedover i fylket, og gått på bekostning av kornareal. Endringen har også miljømessige konsekvenser. Små, bratte og tungdrivne areal i større deler av fylket blir gradvis faset ut. I Telemark bor 11% av befolkningen på en landbrukseigedom. Bosetting har vært og er et viktig lokalpolitisk tema i mange av distriktskommunene. Vi ser at tema som bosetting, fritidaktiviteter og andre forhold blir tillagt større vekt enn landbruksproduksjon. Dette gjør seg gjeldende i lovforvaltning, både etter særlovene for landbruket og plan og bygningslov. Dette er en lokal-tilpasning som er økende. Som distriktspolitisk virkemiddel er dette av betydning, men nærings-politisk et annet spørsmål. Landbruksavdelingen vil vektlegge denne differensieringen i arbeidet fremover.

Matsikkerhet

Arbeidet med lokalmat og spesialiteter har stort fokus i fylket. Vi har fått på plass bedriftsnettverk gjennom organisasjonen «regional matkultur» for Agder og Telemark. Telemarksbedrifter deltok i år på IGW i Berlin. Satsingen er godt forankret i landbruk- og matmeldingen for Telemark. I 2014 er oppstartsår for oppdrett av røye i ferskvann. Vinje viltslakteri har kome over i konsolideringsfase og skjer ned 12-14 tonn med vilt og 15 tonn med småfe/storfe. To mikrobryggeri er oppe og går. Totalt har vi nå ca 35 lokalmatprodusenter i fylket, 10 med betydelig omfang, 20 med potensiale for å vokse og 5 i endring/oppstartsphase. Utviklingsarbeid og nyskaping er viktig i åra som kommer.

Fylkesmannen legger opp til samhandling med mattilsynet på ulike områder. Arbeidet mot lokalmatprodusentene ser ut til å fungere bra. I forhold til dyrevelferd er rutiner og ulik praktisering mellom distriktskontor fremdeles en utfordring.

Helge Nymoen
Landbruksdirektør

Samordning av statlige innsigelser

Fylkesmannen i Telemark deltar i et toårig forsøk, som innebærer at Fylkesmannen skal samordne innsigelser i arealsaker fremmet av andre statlige myndigheter.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har satt i gang et forsøk der Fylkesmennene skal samordne innsigelser til kommunale planer. Fylkesmannen i Telemark er nå valgt ut til å delta i dette forsøket, som skal vare i to år.

Dette innebærer at Fylkesmannen i Telemark har fått et samordningsansvar for innsigelser i arealsaker fremmet av andre statlige myndigheter, for eksempel Vegvesenet, Jernbaneverket, Kystverket, NVE osv. Fylkesmannen skal motta innsigelsene og foreta en samlet vurdering av dem. Fylkesmannen kan også avskjære innsigelser, dersom de er motstridende eller ikke tilstrekkelig begrunnet.

Målsetting

Formålet med dette forsøket er å få til en mer effektiv og målrettet behandling av plansaker og et bedre samarbeid mellom kommunene og statlige myndigheter. Det er også et mål at forsøket skal bidra til å styrke kvaliteten på og gjennomførbarheten av kommunale planer.

Kommunene vil gjennom dette forsøket få én instans å forholde seg til, og ikke mange ulike statsetater.

Rutiner for saksbehandlingen

I varselfasen sender berørte myndigheter uttalelse på vanlig måte, med kopi til Fylkesmannen. Det bør gå fram av uttalelsen dersom nasjonale interesser kan bli berørt, men uttalelsene blir ikke samordnet.

Fylkesmannen oppfordrer til økt kontakt i utarbeidingsfasen, særlig for overordnede planer. Dette kan skje gjennom en «midtveishøring» når utkast til plan foreligger, men før formelt offentlig ettersyn. Det kan også være aktuelt å ta planutkastet opp til diskusjon i planforum.

I høringsfasen sender statlige fagetater sine uttalelser med innsigelse til Fylkesmannen. Fylkesmannen vurderer innkomne innsigelser, samordner dem og gir samlet uttalelse til kommunen. Fylkesmannen kan her avskjære innsigelser i dialog med vedkomne myndighet. Høringsuttalelser som ikke inneholder innsigelse kan sendes direkte til kommunen, med kopi til Fylkesmannen.

Uttalelser med innsigelse må sendes Fylkesmannen to uker før høringsfristen til kommunene. Det innebærer at fagetatenes høringsfrist reduseres til fire uker i høringsfasen. Det er et mål at høringsfristen til kommunen skal holdes.

Dersom det er fremmet innsigelse, oppfordres det til direkte kontakt mellom kommunen og aktuell statsetat for om mulig å finne løsninger. Hvis det er nødvendig med mekling, opprettholdes meklingsinstituttet som før.

Planforum

Fylkesmannen oppfordrer kommunene til å bruke planforum aktivt for å få diskutert overordnede planer eller planer som kan komme i konflikt med nasjonale eller viktige regionale interesser. Kommunene må ta ansvar for å oversende nødvendig grunnlagsmateriale i god tid før møtet. Fylkeskommunen kaller inn til planforum.

Oppstart

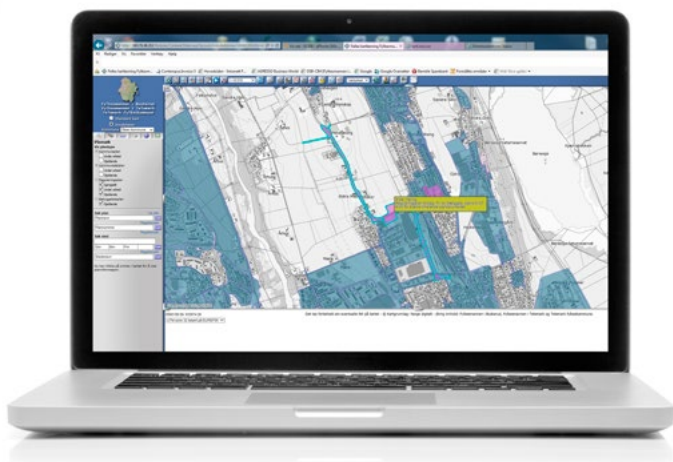
Oppstartdato for forsøket i Telemark er satt til 1. april 2015. Dette innebærer at alle planer som sendes ut på høring/offentlig ettersyn etter 01.04.2015 blir omfattet av forsøket.

Kommunene vil gjennom dette forsøket få én instans å forholde seg til, og ikke mange ulike statsetater.
Foto: Scanpix

Plansakene blir digitale

Siden sommeren 2013 har kommunene drevet digital samhandling i plansaker. Minst mulig skal havne som papir i posten.

Partene er nå Fylkesmannen i Telemark, Telemark Fylkeskommune, Statens Vegvesen, NVE og Kartverket. Målsettingen har vært å ta ut gevinster av ikt-teknologien, rasjonalisere og effektivisere postgang, effektivisere og sikre kvaliteten i saksbehandling ved at relevante data gjøres tilgjengelige sammen med plandata. Tilretteleggingen gjøres én gang, én plass og flere høster gevinsten av opplegget.

Link fra kartet

Kartportalen er bygget opp rundt aktuelle fagmiljøer. Dersom det skal vurderes om en plansak berøres av f.eks. flom- eller skredrisiko, et dette tema som ligger som wms-tjenester fra NVE under vår beredskapsfane. Tilsvarende gjelder for miljøverntema, landbrukstema m.m. Det er ikke lagt opp til maskinelle analyser, men en visuell kontroll mot aktuelle tema. Det er også lagt vekt på at alt skal være lett tilgjengelig. Derfor er det også link fra kartet til de aktuelle plandokumentene som følger med saken.

Tjenesten legger til rette for flere parter i samarbeidet, enten ved at plandataene importeres i egen portal, eller ved bruk av Fylkesmannens kartportal.

Dialogvindu

Eksemplet viser plandata fra kommunens planregister (blå flater) og planer fra høringsbasen (rosa flater). Det gule dialogvinduet viser info om planen, som angis med turkis omramming, og en link til plandokumentene. På venstre side er det avkryssingsmuligheter for å velge kommuneplan, kommunedelplan eller reguleringsplan med forskjellig status.

Sliter med å følge opp landbruket

Kommunene har en viktig rolle som landbruksmyndighet. Kommunene i Telemark får nærmere 26 mill. kroner i rammeoverføring fra staten med grunnlag i landbrukskriterier.

Siste åra har fylkesmannen sett en økende tendens til at flere kommuner ikke klarer å gjennomføre oppgaver etter gjeldende forskrifter og lover. I tillegg har landbruket en mangesidig rolle i samfunnet som kommunene må ta hand om. Det gjelder å sikre verdifulle jordbruksareal for framtidig matproduksjon, sikre verdifulle kulturlandskap og miljøgoder, øke matproduksjonen og matmangfoldet.

Klima og skog

Skogens rolle skal styrkes i klimasammenheng. Det er et mål å øke bærekraftig avvirkning og styrke skogens bidrag til verdiskaping. Dette er viktige oppgaver som kommunene må ta hand om i en tid der samfunnet er under sterk endring og nasjonaløkonomien går fra sterkt oljeavhengig til mer bio-økonomi. Det er et sterkt ønske at kommuneledelsen engasjerer seg på landbruksområdet.

For åra 2014 og så langt i 2015 har tre kommuner fått brev med beskjed om å gjennomføre foryngelsekontroll i skogbruket. Dette er kontroll som er pålagt i forskrift, men som kommunen ikke har gjennomført. Ved forvaltningskontroll har Fylkesmannen avdekket at kontrollarbeid som er opplyst gjennomført og godkjent ikke har blitt kontrollert. Dette gjelder fire kommuner de siste åra.

Må bli bedre

Gjennom kontroll av tilskuddsforvaltning har det vist seg at enkeltkommuner har en

forvaltningskultur som ikke er tilfredstillende. Dette gjelder både bevilgning av støtte, og ved kontroll og dokumentasjon for utbetaling. To kommuner har fått brev om dette, og flere kommuner har fått kontrollrapporter med avvik som må rettes opp.

Gjennom ordningen med produksjonstillegg overføres 200 mill. kroner årlig til landbruksforetakene i fylket. Kommunene har ansvar for at utbetalingen bygger på rette forutsetning og opplysninger. Om ikke oppgitte opplysninger er korrekt har kommunen ansvar for å rette opp dette gjennom trekk og avkorting av støtte. I Telemark blir avkorting brukt minimalt i motsetning til andre fylke. Fylkesmannen forventer at kommunene gjennomfører kontroller og reagerer forskriftsmessig.

Tre har ikke levert

Ajourhold av kartdata er viktig. Kommunene får betalt for å levere oppdateringer for AR5 og Geodata. Tre kommuner har ikke levert oppdateringer i lengre tid. Bemanningen på landbruksområdet er merkbart redusert i mange kommuner gjennom årene. For enkelte kommuner blir ikke oppgaver gjennomført, og situasjonen er kritikkverdig. Flere kommuner har inngått avtaler om felles landbruksforvaltning. Det er opp til kommunen å løse utfordringen, men tema landbruk, arealbruk og næringsutvikling bør også være sterkt med i debatten om fremtidig kommunestruktur og oppgaveløsning i fremtiden.

De siste årene har fylkesmannen sett en økende tendens til at flere kommuner ikke klarer å gjennomføre oppgaver etter gjeldende forskrifter og lover.

Foto: Anne Aasdalen

Det går nedover — og framover

FN har utpekt 2015 til det internasjonale jordåret - uten jord, ingen liv. Målet er oppmerksomhet om jordsmonn og hva det betyr for oss.

Gjennom å være bevisst på hva jordsmonn betyr for oss kan vi ta vare på både jord og jordfunksjonene. Jordsmonn renses og lagrer vann, karbon og næringsstoffer, og er vokseplass for en rekke organismer. Jordsmonnet er avgjørende for matproduksjonen.

Regionale fortrinn

Telemark har både historisk tradisjon og gode naturgitte forutsetninger for både jordbruks- og hagebruksproduksjoner. En forutsetning for å kunne styrke næringsutvikling er å ta i bruk våre regionale fortrinn og lære oss å bruke ny kunnskap for å utvikle nye produksjoner. Jord er en ikke-fornybar ressurs. Viktig strategi for jordvernet er en arealutvikling som også sikrer produksjon på arealene.

Klimatiske endringer fører med seg endret nedbørsmønster med økt intensitet og omfang. Dette medfører erosjon og avrenning av næringsstoffer fra landbruksjord. Det er viktig at driftsformen tilpasses naturgrunnlaget for å ivareta eller bedre jordas funksjoner. Tekniske tiltak som grøfting, senkningsanlegg og fangdammer er viktige tiltak. Kommunens landbruksforvaltning har en viktig rolle å sikre at jorda drives etter gode agronomiske prinsipper samtidig som miljøfunksjoner og mangfold ivaretas.

Arealtilstanden i Telemark

Ønsket om å ta vare på dyrka mark står

sterkt i Telemark. Dette viser seg i strategiene som legges til grunn i arealplanprosessene og planene som sendes ut på offentlig høring. Vi ser samtidig at det er interesseavveininger der jordvernet vurderes i en «kamp om arealene», og der landbruksinteressene må ha tydelige og begrunnede argumenter for å bli ivaretatt i vedtaksprosessene.

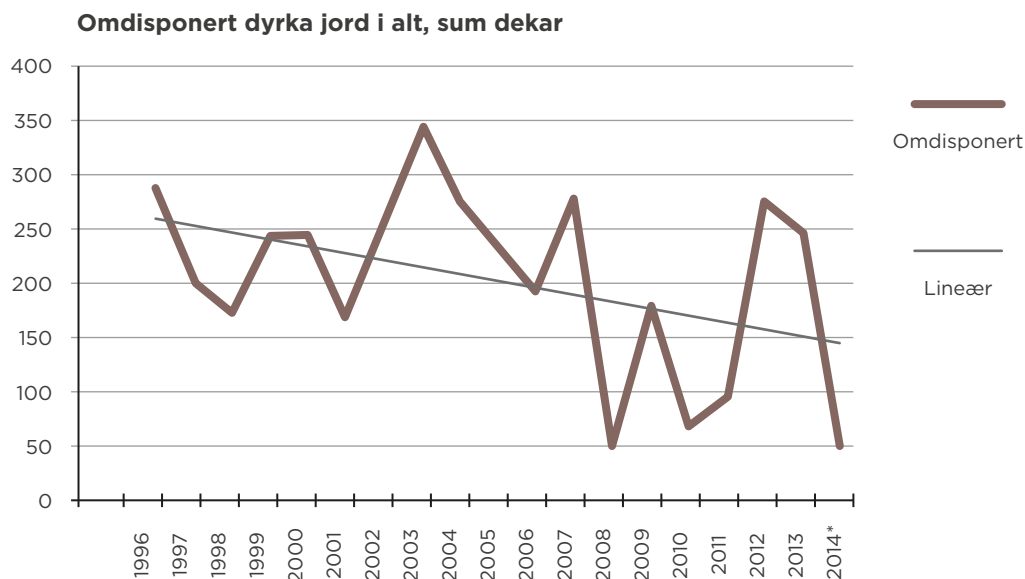
Målet om nedgang i omdisponeringer av dyrka og dyrkbar mark må være en viktig føring for kommunene i arealforvaltningen. Tall for de siste 20 årene gir oss et totalbilde over Telemark. I det ligger det kommunevis ulikheter som krever ytterligere forklaringer. Forskjeller i arealbehov varierer mellom by og landkommunene.

Positiv tendens

Det totale bildet for Telemark viser mindre avgang av dyrka mark enn tidligere. Riktignok ikke et helt entydig bilde, men etter 2008 vises de laveste tallene på omdisponeringer av dyrka mark i et 20 års perspektiv. Vi tar inn at det er et visst etterlep i dette regnskapet noe som henger sammen med at vedtatte omdisponeringer tidligere år først blir synlige det året planen vedtas. Dette kan forklare at det fortsatt er høye tall både i 2012 og 2013 (276 og 250 daa). Det gir dermed et skjevt bilde om man ser årene isolert sett og det er viktig å se de store linjene og tendensene over tid. Det er særlig samferdsel og bolig-

utbygging som bidrar til omdisponeringene de siste årene. Det er grunn til å merke seg at den største omdisponering siste 5 år har foregått i Midt-Telemarkskommunene Bø; Sauherad og Nome med til sammen 247 da. Bykommunene Skien og Porsgrunn har omdisponert 113 da i samme periode. Vi har høy forventning til nedgangen vil fortsette gjennom god planlegging og arealutnyttelse.

*Måltallet på 120 daa bygger på det nasjonale halveringsmålet som ble satt i 2003. Gjennomsnittlig årlig omdisponering av dyrka jord fram til og med året 2003 var 240 daa. I dette skal Telemark ned på 120 daa årlig omdisponering av dyrka mark.

Tabellen viser avgang av dyrka mark for perioden 1996-2014, det har blitt økt fokus også på det dyrkbare arealet. Linær linje viser utviklingstrenden. Kilde: Tallene er hentet fra KOSTRA (2005-2014), før 2005 er tallene hentet fra AJOUR og manuelle registreringer.

I jordvernets år gir måltallet for Telemark et tydelig signal til kommunene om høy bevissthet omkring nedbygging av dyrka mark. Foto: Anne Aasdalen

Et merkenavn for mat

Vi er ikke størst på mat i Telemark, men bevisstheten om at vi er gode øker.

Foto: Anne Aasdalen

Stortingsmeldingen «Velkommen til Bords» og sittende regjering har begge fokus på at vi må øke matproduksjon i landet. Har vi i Telemark mulighet til å bidra?

I dag er over 50 % av jordbruksarealet som er i drift i Telemark, leid jord. Mange gårdsbruk har sluttet med egen produksjon og leier ut arealer til aktive nabobruk. Men selv med dette utgangspunktet, har Telemark noen viktige fortrinn for visse typer matproduksjon. Telemark har også et sterkt merkenavn som kan gi fortrinn i markedet.

Eplefylke

Telemark har naturgitte, gode forhold for flere produksjoner. Fruktproduksjonen i Midt-Telemark er et godt eksempel. Det er bygd opp et godt miljø og apparat rundt fruktproduksjonen. Det er igangsatt et større mobiliseringsprosjekt for å øke omfanget av fruktproduksjon i regionen, kalt «Frukt i Fokus». Ved årsskiftet var det i regi av prosjektet laget planteplaner for ca. 1000 daa fruktareal, over 700 daa av dette er arealutvidelse ut over fruktarealet vi har i dag. Det tar imidlertid noe tid før vi ser resultater på statistikken, siden tiltaket skal omsøkes for økonomisk støtte, frukttrærne må bestilles og deretter produseres.

Vi registrerer optimisme i fruktnæringa og ser en jamn økning i produksjonsarealet, særlig for plommer.

De seinere årene har mange foredlingsanlegg og samvirkebedrifter blitt nedlagt og flyttet ut av Telemark. Det er derfor gledelig når noe nytt dukker opp og lykkes.

«Epleblomsten» ble etablert for ca. 12 år siden og har opplevd en voldsom vekst og utvikling.

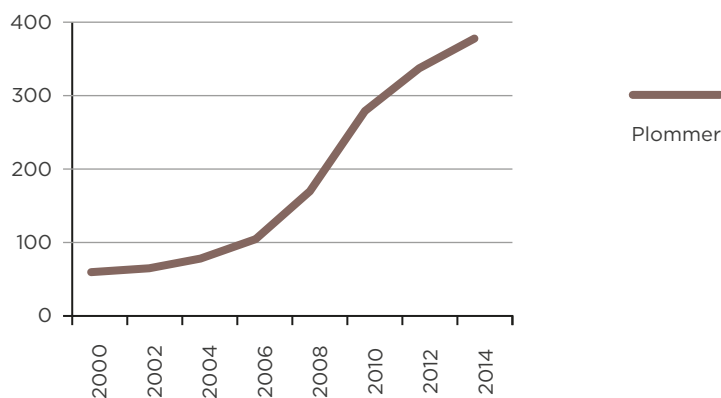
Nye kommer til

Vi ser at når et produksjonsmiljø blir sterkt, dukker det opp nye tiltak og virksomheter som har utgangspunkt i det etablerte miljøet. Vi opplever at fruktmiljøet nå er inn i et godt «driv» og vi har forventninger til ytterligere volumøkning og videreforedling. Fruktmiljøet er i ferd med å få på plass geografisk beskyttelse av merkenavnene «Telemarksepler», «Telemarkspommer» og «Telemarksmoreller».

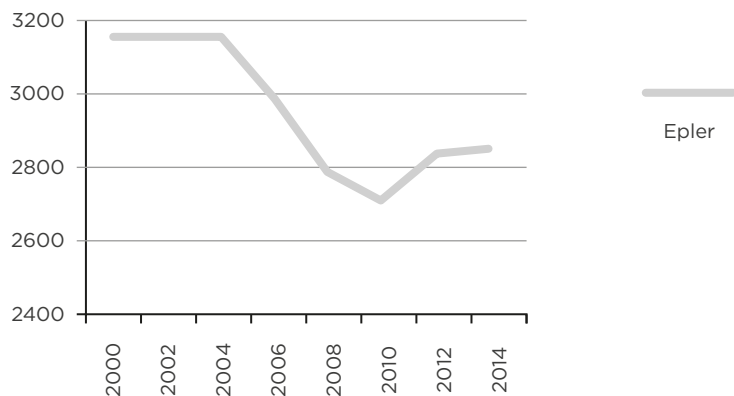
Forbrukertrender er også en viktig faktor for markedsmuligheter. Etterspørselen etter lokalproduserte grønnsaker og bær øker. Svært mange jordbærprodusenter har sluttet de seinere årene, og Telemark har i dag bare 223 daa med jordbær sammenliknet med 737 daa for 20 år siden. Vi ser imidlertid nå at interessen fra gårdbrukere om å etablere produksjon av både jordbær og bringebær er stor. Faktisk er planene om bringebær dyrking så omfattende at det legger grunnlag for å tenke samarbeidsløsninger om marked og omsetning i tida som kommer.

Vi ser også at lokal grønnsakdyrking vokser fram bl.a. gjennom andelsgårdene. Dette viser en ny trend der forbrukerne tar aktiv del i produksjonen. Vi har tro på at slike

Plommer, daa og år

Epler, daa og år

Statistikk hentet
fra søknad om
produksjonstilskudd.

engasjement på sikt vil gi landbruket større legitimitet og status hos mange forbrukere, og nye markeder og produksjonsformer kan oppstå. Dette gir nye utviklingsmuligheter i landbruket som det er viktig å ta vare på.

Stabilt på sau

Telemark har også store utmarksarealer egnet for beite for sau og storfe. Saueholdet har vært nedadgående de seinere årene, men vi registrerer nå en stabilisering av antall vinterfôra sau i fylket, og antall foretak med sau har økt litt fra 2014 til 2015. Det har blitt satset på sau de siste 3 årene gjennom saueprosjektet «Sauekjøtt ja de godt». Mange har i denne perioden benyttet anledningen til å utarbeide driftsplaner og investere i utbygging for sau. En ser også en betydelig kvalitetsøkning knyttet til lammeslakt i denne perioden.

Fra å levere en stor andel lam med dårlig slaktekvalitet, kan Telemark nå vise til jamn og god vekt og kvalitet på lammeslaktene.

Ikke stor - men god

Det er viktig at landbruksnæringa i Telemark utnytter de ressursene som er tilgjengelig og ser alle gårdens og landbrukets ressurser i sammenheng for å skape utvikling og bærekraftig økonomi. Om vi ikke blir størst på bulk- og volumproduksjon, har vi mange fortrinn for produksjon og videreforedling som vi bør ta tak i og utvikle. Landbruksforvaltninga i kommunene har en viktig oppgave som førsteinstans når gårdbrukerne skal søke om økonomisk støtte hos Innovasjon Norge. Flere økonomiske virkemidler er delegert til den kommunale landbruksforvaltninga. Det er viktig med omforente, gjennomtenkte og tydelige strategier for bruk av disse midlene.

Bør hente mer i tømmer skogen

Skogbruket i Telemark skaper årlig store verdier gjennom leveranse av skogråstoff og ringvirkningene det medfører. Likevel har skogen potensiale til å bety langt mer en i dag.

Tømmerhogsten i Norge var i 2014 den høyeste siden slutten på 80-tallet. Totalt ble det avvirket 9,9 mill. m³ tømmer til skogindustrien, en økning på 882.000 m³ fra 2013. God betalingsvilje hos utenlandske tømmerkjøpere er en viktig forklaring til den høye aktiviteten. Den nasjonalt høye avvirkningen er ikke et resultat av aktivitetsnivået i Telemark.

På gjennomsnittet

I Telemark ble det i 2014 avvirket 572 000 m³ til industriformål. I tillegg kom avvirkning til ved og andre formål som ikke blir registrert i skogfondsystemet.

Skogeierne bruttoinntekt av tømmeravvirkningen var i 2014 på 188 millioner kroner. Den samfunnsmessige ringvirkningen av dette, i form av arbeidsplasser og videreforedling gjennom hele næringskjeden, gir ringvirkninger som er mange ganger verdien av tømmeret.

Statistikken for Telemark viser at det i 2014 var en avvirkning på gjennomsnittlig nivå, der vi i mange år i den foregående tiårsperioden har hatt større hogstvolum. Skogbruket i Telemark har ikke tatt del i det som av mange oppfattes som en høykonjunktur i 2014.

Skogressursene

Telemark er landets femte største skogfylke når det gjelder produktivt skogareal. Gjennom nasjonale overvåkningsprogram

(Landsskogtakseringen) og gjennom kommunevise skogbruksplanlegging får vi gode data for tilvekst og volum i skogen.

Alle kommunene har nå gjennomført miljøregistreringer i skog (MiS), med detaljert informasjon som grunnlag for å ivareta viktige livsmiljøer i forbindelse med skogsdrift.

Ressurskartleggingene viser en årlig tilvekst i skogene i Telemark på om lag 1,9 millioner m³. Når vi skal vurdere hvor stor andel av tilveksten som kan nyttes økonomisk, må vi ta hensyn til driftsforhold, miljøhensyn, tynningsuttak m.m. NIJOS (nå *Skog og landskap*) gjorde i 2004 en beregning av anbefalt balansekvantum, «Statistikk over skogforhold og ressurser i Telemark». Senere har Fylkesmennene i Agder og Telemark samarbeidet om utarbeidelsen av «Regional hovedplanplan for avvirkning av tømmer – Agder og Telemark 2014-2017». I begge disse planene er det antydning et bærekraftig avvirkningsnivå i Telemark på i underkant av 1 mill m³.

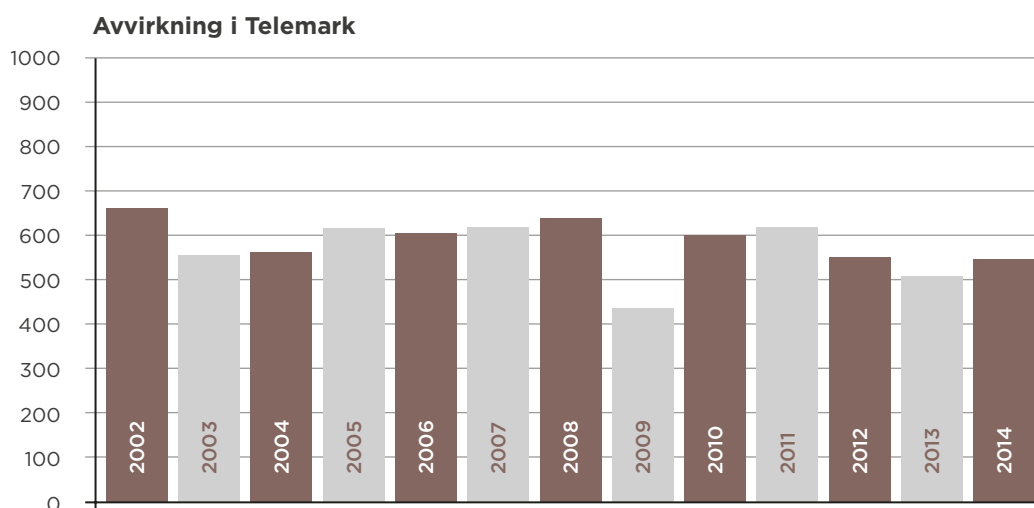
Rom for økning

Under disse forutsetningene er det rom for å øke hogsten i Telemark betydelig, kanskje med opp til 400 000 m³ tømmer årlig. Bruttoverdien av ubenyttet tilvekst kan anslås til over 100 millioner kroner årlig. Ut fra biologiske ressurser kan verdiskapningen fra skogen økes.

Skogbruket i Telemark har ikke tatt del i det som av mange oppfattes som en høykonjunktur i 2014.

Foto: Anne Aasdalen

Årlig avvirkning i Telemark i perioden 2002-2014.

Utfordringer

Flere faktorer legger premissene for avvirkningsnivået. Det er skogeier som tar beslutningen om å sette i gang hogst, med basis i tilgjengelig kunnskap om avsetning, pris, tilgjengelig driftskapasitet og driftsforhold.

For mange skogeiere i dag er skogsinntekten av mindre betydning og de fleste har andre hovedinntektskilder.

En annen faktor som er begrensende er driftskapasitet. Når tømmerprisene stiger og det blir økt interesse for hogst er det

ofte ikke nok tilgjengelig driftskapasitet hos skogsmaskinentreprenørene.

Telemark har et utfordrende terreng og deler av den hogstmodne skogen står vanskelig tilgjengelig. Et godt utbygd og vedlikeholdt vegnett, både med tanke på det offentlige vegnettet og skogsbilvegene er viktig for å kunne utnytte skogressursene. I 2015 har Fylkesmannen i Telemark fått betydelig økt bevilgning for å styrke satsingen på modernisering av skogsvegnettet i fylket.

Årsrapport fra Fylkesmannens miljøvernnavdeling

Telemark er et fylke med mange utfordringer, både sosialt og næringsmessig. Dette dominerer fokuset både i kommunene og i fylkeskommunen. Det er derfor krevende å få tilstrekkelig fokus på og prioritering av miljøsakene. På denne bakgrunnen er det utfordrende å komme på offensiven eksternt i forhold til informasjon og veiledning innenfor vårt saksfelt. Dette er bekymringsfullt særlig når kommunene bygger ned den naturfaglige kompetansen. Fagmiljøene blir små og kvaliteten på arbeidet blir svekket.

Klima

Klima er utpekt som et av de viktigste områdene for miljøforvaltningen. Vår viktigste arena for formidling av statlig politikk innen klimaområdet er gjennom medvirkning i arealplanleggingen. Her blir det gjort en solid innsats fra embetet samlet. Vi ser likevel når vi etterspør oppfølging av lokale klima- og energiplaner at dette ikke har den fokus ute i kommunene som de sentrale politiske føringer skulle tilsi. Det gjelder særlig de mindre kommunene i fylket.

Miljøhensyn i planlegginga

Nye signaler om bruk av innsigelser er implementert i vårt arbeid med arealplaner. Vi legger mer vekt på å gi gode innspill under varsel og tidlig planfase, men savner dialog med kommunene i mellomfasen før offentlig ettersyn. Gjennom deltagelse i prøveprosjektet om samordning av statlige innsigelser og vil i 2015 prøve å bruke dette arbeidet til å etablere bedre dialog med kommunene i denne tidlige fasen.

Vi har gitt noen innsigelser i prinsipielle saker der vi mener sterke nasjonale og regionale interesser er utfordret, men ingen planer er sendt departementet for endelig avklaring. Vi legger særlig vekt på å følge opp regionale planer som f.eks. areal- og transportplan for Grenland og de

regionale planene for de nasjonale villreinområdene. Det er med bekymring at vi ser flere eksempler på at kommunene utfordrer disse regionale planene i sin egen planlegging. Flere av de nevnte innsigelsene er knyttet til slike forhold. Vi har i 2014 hatt både kommuneplanen for Porsgrunn og Skien til behandling.

Motorferdsel i utmark er et område med stort fokus i øvre del av fylket, særlig i Vinje som har vært med i prøveprosjektet med kommunale løyper. Det har vært krevende å forholde seg til skiftende politiske signaler innen dette området og gi god nok veiledning både til kommuner og publikum. Skiftene signaler påvirker også kommunens vurderinger i de ordinære dispensasjonssakene og kan dra praksis i en retning som ikke er helt i tråd med dagens lovverk på området.

Vannforvaltning

Arbeidet med vannforvaltning er omfattende og komplekst. Det har vært utfordrende å følge opp alle pågående planprosesser siste år. Samarbeidet med de lokale prosjektlederne i vannområdene har vært godt og de har bidratt vesentlig til oppdatering av kunnskapsgrunnlaget om miljøtilstanden i våre vassdrag. Vi frykter imidlertid at mange bidragsyttere til de faglige vurderinger har gitt noe varierende kvalitet i kunnskapsgrunnlaget.

Fiskeforvaltning er et tema som vekker engasjement i fylket, ofte i tilknytning til kraftutbygging/-produksjon. En stor del av våre ressurser på dette området er brukt til oppfølging av den elektriske fiskesperra i Telemarkskanalen. I 2014 har vi gjort et betydelig arbeid for å rydde opp i gamle uløste problemstillinger og etablere en ny kommunikasjonsstrategi.

Rovvilt

Vi legger stor vekt på å følge opp rovvilt-politikken på regionalt nivå. Samarbeidet med de andre fylkene i region 2 er godt. Vi har for Telemarks sin del hatt et rolig år i 2014 med sterk reduksjon i skadeomfang på beitedyr noe som har gitt en nedgang i tallet på søknader om erstatning for skade på husdyr med 33 % sammenlignet med 2013. Vi har heller ikke mottatt søknader om skadefelling i beitesesongen. Vi antar dette skyldes stort uttak av gaupe i jakta for 2014 og at vi ikke har hatt ulv eller bjørn innom fylket i beitesesongen.

Verneplaner

Arbeidet med Jomfruland nasjonalpark går i hovedsak etter prosjektplanen og vi er svært god fornøyd med det gode samarbeidet med kommunen og lokale aktører. Skogvern har blitt prioritert høyt de siste årene. Det er tilfredsstillende å registrere at dette har gitt resultater og vi har fått gjennomført mange gode verneprosesser med påfølgende vernevedtak. Tilbudet av nye områder er fortsatt stort men det er nå grunn til å vurdere om behovet er i ferd med å bli dekket, sett i lys av den store ressursbruken på området. I alle fall bør aktiviteten i større grad styres av behovet enn av tilbud av områder fra grunneierne.

Tilsyn

2014 har vært et år med god tilsyns-aktivitet. Det gjelder både nasjonale aksjoner rettet mot særskilte bransjer og tilsyn med avløp- og avfallsanlegg. Det er en utfordring at kompetansen om miljøspørsmål og internkontroll er begrenset blant en del av de virksomheter vi fører tilsyn med (mindre bedrifter). Vår erfaring er likevel at tilsyns gir gode resultater på den måten at vi kommer i dialog med ulike virksomheter på en måte som gir et godt grunnlag for veiledning. Utfordringen er å få inn nødvendig informasjon som dokumentasjon på at feil er rettet slik at sakene kan avsluttes.

Plan og bygg

Etter et omfattende forbedringsarbeid gjennom LEAN-metodikk greidde vi i starten av 2014 å redusere saksbehandlingstiden til under 3 måneder. Dessverre har vi som følge av sykdom og permisjoner fått redusert kapasiteten utover året slik at vi nå igjen har oversteget denne fristen. Vi følger situasjonen tett og prioriterer saker med større samfunnsmessig betydning.

Hans Bakke
Miljøverndirektør

Rik og vakker nasjonalpark

Jomfruland nasjonalpark har mange områder med nasjonal eller internasjonal verneverdi, mange sjeldne eller truede arter og et fugleliv som er svært rikt i norsk sammenheng.

Nasjonalparken har store arealer med tare-skoger, ålegrasenger og bløtbunn på til sammen 25 000 mål. Dette er naturtyper som har viktige økologiske funksjoner og som er grunnlaget for at vi kan høste fisk og skalldyr.

Sjøguglen og selen trives godt

Det nordlige området er svært viktig for sjøgugl med bestander av både vanlige og truede eller sårbare fuglearter, slik som for eksempel sjøorre. Det er en fast bestand av steinkobbe i nasjonalparken.

Variert natur på land

Både Jomfruland og Stråholmen har mange truede naturtyper og rødlistearter. Det er få andre steder i Norge som har tilsvarende kombinasjon og mosaikk av naturkvaliteter og områdene kan best sammenlignes med Øland og Gotland.

Sandkyst, beitemarker og skogshager

Sandkystvegetasjonen på Jomfruland er hot-spotområder for beitemarksopp, biller og sommerfugler. Nordlige del av Jomfruland har kanskje det fineste og best bevarte området i kyststrøk med gammel eik-hassel-skog og eikekjemper som er levesteder for biller og ved- og marklevende sopp.

Naturverdier langs sjøen

De rike kystkantkrattene er sjeldent store og havstrendene på Jomfruland og Stråholmen har store naturverdier. Strandengene, tang- og tarevollene og brakkvannsdammene på Stråholmen har til dels internasjonal verneverdi.

Artene

Det er registrert 154 arter som er på norsk rødliste og 100 av dem er truet. På Jomfruland og Stråholmen er det registrert 318 fuglearter, noe som er nest mest i landet. Foreløpige undersøkelser viser at nasjonalparken også er blant landets viktigste områder for plantearter som kan bli viktige som matplanter i framtida.

Vakre landskap

Tre områder på Jomfruland og to områder på Stråholmen har nasjonal verdi. Det er også fire områder med regional verdi på de to øyene. Holmene ellers og fastlandet på Stangnes har regional verdi. Det er et dramatisk undersjøisk landskap i nasjonalparken med Raet, skråningen, Norskerenna på utsiden og fjordene på innsiden.

Internasjonal naturhistorisk verdi

Rullesteinstranda og strandvollene på Jomfruland har verneverdier på internasjonal nivå. Her er Raet lett synlige, lett tilgjengelige og har størst sammenhengende lengde i Skagerrakområdet.

Svaberg og jettegryter

Flere steder er det jevne og fine svaberg med flotte former. Noen steder, blant annet på Stangnes er det tydelige spor etter isens arbeid med detaljformer og jettegryter.

Potensiale for kulturminner

Det er registrert to eldre tids kulturminner i eller inntil nasjonalparken på Jomfruland, der det også er funnet gjenstander fra yngre

Strandtorn.
Foto: Øystein Paulsen

Tareskog.
Foto: Øystein Paulsen

Marianøkleblom.
Foto: Morten Johannessen

steinalder eller bronsealder. Det er potensiale for at ikke kjente, automatisk fredede kulturminner er bevart på Jomfruland. Det er registrert fjorten nyere tids kulturminner i nasjonalparken på Jomfruland og fire på Stråholmen. Steingjerdene på Stråholmen er vurdert til å ha nasjonal verdi.

Flere bør oppleve, lære og være stolte

Det er mange som setter pris på naturverdiene, men vi håper at med nasjonalpark vil det bli enda flere som får gode opplevelser, mer kunnskap og blir enda litt stoltere. Ta deg derfor en tur i år, enten det er til svabergene på Stangnes, til eikeskogen og hassellunden på Jomfruland, langs havstrendene eller til det rike sjøområdet nord for Stråholmen!

Begynner å ta form

Mange har bidratt og nasjonalparken begynner nå å ta form. Det er lagt vekt på

lokal medvirkning og selv om det har vært forskjellige meninger, har det vært mulig å bli enige om det meste. De fleste utredningene er ferdige, det er enighet om grensene og det meste av vernereglene. Vi står nå foran høring av et verneforslag.

Følg gjerne med på <http://prosjekt.fylkesmannen.no/Jomfruland-nasjonalpark/>

Eikekjempe.
Foto: Aud Torild Stensrød

Alegras.
Foto: Øystein Paulsen

Elvas bittelille perle

Det er funnet bestander av elvemuslingen (elveperlemusling) i 14 av 72 undersøkte forekomster i Telemark.

En regner med at rundt halvparten av alle elvemuslinger i Europa finnes i Norge. I 2010 fikk den status som sårbar art i den norske rødlista. Den globale rødlista omtaler den som sterkt truet. Norge har derfor et spesielt ansvar for å ivareta artens leveområder og levevilkår. I 1993 ble det innført forbud mot å plukke muslinger i Norge.

Samliv med ørret eller laks

Elvemuslingen er helt avhengig av ørret eller laks for å formere seg og danne levedyktige forekomster. På sommeren sender muslingen ut befrukta egg i de frie vannmassene. Der utvikler eggene seg til larver. Disse små larvene er svært sårbare og må i løpet av få dager komme i kontakt med gjellene på ørret eller laks for å overleve. Larvene lever på gjellene i rundt 9 måneder til de er om lag en halv millimeter lange. Da slipper de seg fra fiskens gjeller og ned til elvebunnen der de fester seg og lever resten av livet.

Bare fem prosent av individene overlever de første åtte årene. Vanligvis kan muslingene bli 30 – 40 år gamle.

Trusler mot artens utbredelse og overlevelse

Det er stor enighet blant forskere at årsaken til den sterkt reduserte bestanden er menneskelige inngrep i vassdrag. Økt tilførsel av erosjonsmateriale som finsand, tilførsel av kloakkvann, avrenning fra husdyrhold og inngrep i nedslagsfeltene er de viktigste årsakene til dagens problemer. I tillegg er også perlefiske en trussel mot bestanden.

Elvemuslingen har en betydelig vannrensende effekt. Ett individ kan filtrere opp til 50 liter vann i døgnet. Friske og levedyktige bestander av elvemusling er en klar indikator på at vannkvaliteten og økologien i vannforekomsten er god.

Bruk av perler og perlemor

I Bandak kanalen med sidevassdrag, Bøelv, Hjartdøla og Heddøla har det vært drevet fangst av elvemusling. Det var spesielt perlene som kunne gi god fortjeneste, men også perlemoren fra skjellet ble brukt. Det ble blant annet brukt av felemakere til å dekorere hardingfelene med. Den eldste skriftlige nedtegningen om perlefiske av elvemusling er tilbake til 1786. Da ble fangsten av elvemusling omtalt for øvre del av Bøelva og det beskrives at skallet (perlemoren) fra muslingen ble brukt til å belegge grepet på fioliner.

Den siste perlen av stor verdi ble funnet i Bøelva i 1971. Denne perla ble taksert til kr. 12 000, men ble solgt for kr. 9 500.

Fylkesmannens oppgave

Alle som skal gjøre tiltak i vassdrag eller ha utslipp til vassdrag er pliktig til å ivareta hensynet til leveområdene og levevilkårene til elvemuslingen. Det er Fylkesmannens oppgave å påse at slikt hensyn blir tatt i tilstrekkelig grad. Ytterligere utbygging i Oterholtfossen i Bø er et eksempel på tiltak som kan påvirke elvemuslingen negativt.

Elvemusling, margaritifera margaritifera.
Foto: Kjell Sandaas

Elvemuslingbestander i Telemark

- › Bolvikelva, Skien kommune
- › Bøelva, Bø kommune
- › Fulldøla, Notodden kommune
- › Heddøla, Notodden kommune
- › Herreelva, Bamle kommune
- › Hjørtedøla, Hjørtedal kommune
- › Litletjønnbekken, Sauherad kommune
- › Skoelva, Nome kommune
- › Stavsjøbekken, Skien kommune
- › Straumen, Nome kommune
- › Svarthølbekken, Drangedal kommune
- › Øvre Veiåa, Skien kommune
- › Åbyelva, Bamle kommune

Varierende størrelser
på elvemusling.
Foto: Kjell Sandaas

Til beste for fisken

Selv om vassdraget er regulert,
gjør vi alt for å sikre at bestanden
av innlandsfisk holder et naturlig nivå.

Miljøforvaltningens mål i regulerte vassdrag er å sikre naturlige bestander av innlandsfisk og deres leveområder. For å oppnå dette har Fylkesmannen myndighet til å pålegge naturfaglige undersøkelser og fiskekultiveringstiltak.

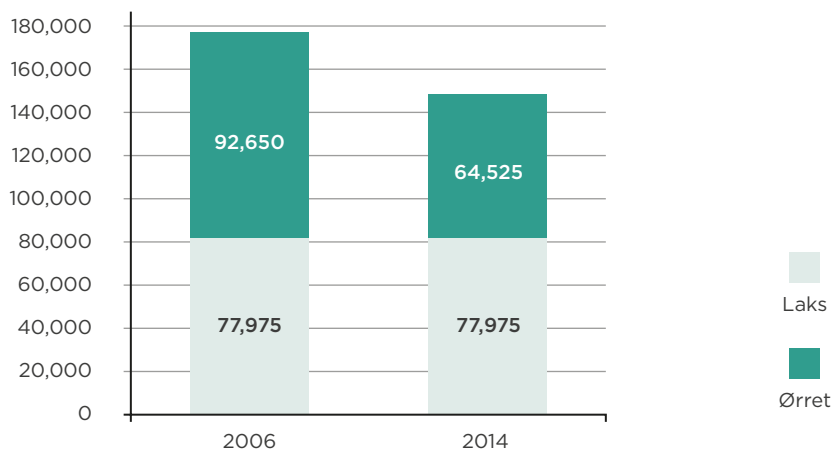
Gjennom vilkår i vassdragskonsesjoner har Fylkesmannen mulighet til å pålegge vassdragsregulanter ulike kompensierende tiltak. Hensikten med for eksempel pålagte fiskeutsetninger, undersøkelser eller habitatiltak, er å avbøte skader eller ulemper vannkraftreguleringen har påført allmenne interesser. Som allmenne interesser regnes blant annet naturvern og friluftsliv inkludert fritidsfiske. Rent private grunneierinteresser reguleres ikke gjennom konsesjonsvilkår og pålegg men er et forhold

mellom regulanten og den enkelte grunneier. Påleggene skal være knyttet direkte eller indirekte til virkninger av det aktuelle vannkraftinngrepet.

Pålagte fiskeutsetninger

I Telemark ble det i 2014 satt ut totalt 142 000 ørret og laks i ulike stadier i 19 vann eller vassdrag. Dette er en nedgang siden 2006 da det ble satt ut ca. 170 000 fisk. Reduksjonen kommer av at flere pålegg om utsetting ble frafalt i perioden. Grundige undersøkelser av fiskebestandene må til før et pålegg oppheves eller eventuelt et nytt pålegg gis. Flere av påleggene som har blitt frafalt i perioden skal også følges opp med undersøkelser over flere år for å sikre at den naturlige rekrutteringen er tilfredsstillende hos fiskebestandene.

Antall fisk i pålagte
fiskeutsetninger i
Telemark i 2006
og 2014.

Det er en grunnholdning at vassdrag bør søkes bevart mest mulig i sin naturlige tilstand. Derfor er det ønskelig å redusere antall fiskeutsettinger til fordel for habitat- og vandringsstiltak der det er mulig. Revisjon av konsesjoner kan også virke positivt og danne grunnlag for reduserte fiskeutsettinger for eksempel ved endring i vannførings- og tappemønster som kommer fiskebeholdningene til gode.

Lokale fiskestammer

For å opprettholde genetiske særtrekk ved de ulike fiskestammene og for å minimalisere faren for spredning av sykdom, er krav om at settefisk er av lokal eller stedegen stamme. Foreldrefiskene fanges derfor i elva og strykes (man henter ut rogn og melke). Etter befruktning fraktes rogn til Telemark settefisk på Eriksrød i Skien der den legges til klekking. Etter klekking vokser settefisk opp til pas-

sende alder før den settes ut i den samme elva eller vannet som foreldrene ble fanget i, eventuelt i nærliggende vann. Settefisk blir typisk satt ut igjen når den er ca. et år gammel, men to-åringer og yngel settes ut noen få steder i Telemark.

For mye fisk ikke bra

Der det settes ut fisk blir regulantene også pålagt å gjøre undersøkelser av fiskebestandene med jevne mellomrom. Dette er for å vurdere at det er passe mengde fisk i vannet og for å sikre at antallet fisk som blir satt ut er det riktige. Ved slike undersøkelser fisker man tradisjonelt med garn og registrerer fangsten. Deretter ser man på vekstrate, alder og kvalitet på fisken. Dersom det blir for mye fisk i et vann blir det økt konkurranse om næringstilgangen og ofte mye små og mager fisk. Dette er forhold som ikke gir gode betingelser for fritidsfiske.

Regulant	Lokalitet/innsjø	Art	Antall	Stadium
Skagerak(61%), ØTB (24%), Statkraft (15%)	Bøelva	Laks	68 800	Yngel
Skagerak(61%), ØTB (24%), Statkraft (15%)	Nordsjø/Heddalsvann	Ørret	27525	1-somrig
Skagerak (61%), ØTB (24%), Statkraft (15%)	Heddøla	Ørret	9175	1-somrig
Statkraft	Ståvann	Ørret	6000	1-somrig
Statkraft	Bitdalsvann	Ørret	1500	1-somrig
Hydro	Tinnsjøen	Ørret	10000	1-somrig
Øst-Telemark brukseierforening	Møsvann	Ørret	3500	1-somrig
Øst-Telemark brukseierforening	Møsvann	Ørret	700	2-somrig
Skagerak kraft	Urdejtjenn	Ørret	200	1-somrig
Skagerak kraft	Bjørntjenn	Ørret	1000	1-somrig
Skagerak kraft	Stangesjø	Ørret	1000	1-somrig
Statkraft	Øvre Langeidvann	Ørret	750	2-somrig
Statkraft	Nedre Langeidvann	Ørret	1500	2-somrig
Statkraft	Våmarvann	Ørret	4000	2-somrig
Statkraft	Vågslivann	Ørret	750	2-somrig
Statkraft	Totak	Ørret	4200	2-somrig
Statkraft	Kvikkevann	Ørret	400	2-somrig
Statkraft	Bonsvann	Ørret	500	2-somrig
Skagerak kraft	Valleråi/Seljord	Ørret	1000	2-somrig
Drangedal e-verk	Måvatn	Ørret	800	2-somrig
Drangedal e-verk	Kressbutjenn	Ørret	500	1-somrig
Drangedal e-verk	Steinbutjenn	Ørret	100	2-somrig
Drangedal e-verk	Kleppsvatn	Ørret	1000	1-somrig
Drangedal e-verk	Holmevatn	Ørret	1500	1-somrig
Drangedal e-verk	Breidlivatn	Ørret	1000	1-somrig

Pålagte fiskeutsettinger
i Telemark per i dag.

Forurensset sjøbunn dekkes til

Tildekking av sjøbunn med tynt av lag leire tilsatt karbon hindrer utlekking av dioksin og andre organiske miljøgifter fra forurensset sjøbunn ved prøvelfelter i Eidanger- og Ormefjorden.

Ulempen er imidlertid at tildekkingen gjør levekårene for bunnlevende organismer vanskeligere. Det er Norges Geotekniske Institutt (NGI), Norsk institutt for vannforskning og Stockholm universitet som har gjennomført undersøkelsen på oppdrag fra Miljødirektoratet.

Prøvelfelter på forskjellig dyp

Fire felter på 30 meters dyp i Ormefjorden er tildekket med 1-4 centimeter tykke lag av forskjellige tildekkingsmasser – enten knust kalk, leire eller leire tilsatt aktivt karbon. Hvert av feltene dekket et areal på rundt 10.000 kvadratmeter. I Eidangerfjorden ble det etablert ett stort felt på 40.000 kvadratmeter i et dyp på 90 meter. Dette området ble dekket med leire innblandet aktivt karbon. Disse feltene har vært undersøkt og overvåket siden høsten 2009 og resultatene er presentert i en omfattende rapport.

Hensikten med undersøkelsen har vært å finne ut hvordan ulike tildekkingsmasser over tid virker inn på utlekking av blant annet dioksiner og hvordan bunnlevende organismer og organismesamfunn påvirkes av tildekkingen.

Aktivt karbon binder miljøgifter

Resultatene fra undersøkelsene viser at tildekking med leire som er tilsatt aktivt karbon reduserer utlekkingen av dioksin med opptil 85 prosent, selv når tildek-

kingslaget ikke er mer enn 1-2 centimeter tykt. Forklaringen er at små partikler av aktivt kull binder til seg miljøgiftene, så de ikke lekker ut fra sjøbunnen.

Opptak av dioksin i nettsnegler og børstemarkar som lever på sjøbunnen, ble redusert med 70 prosent.

Det viser seg at bunndyrene som er i kontakt med det tilførte dekklaget med leire tilsatt karbon trives dårlig. Dette kan skyldes at det aktive karbonet binder næringsstoffer og hindrer vanlig næringsopptak i bunndyrene. Karbonet kan også tenkes å feste seg til gjellene slik at dyrene ikke får puste.

Det ble funnet større negative effekter på organismer i dette forsøket sammenliknet med andre undersøkelser der det har vært benyttet aktivt karbon med større kornstørrelse. Slike effekter er også påvist i laboratorieforsøk.

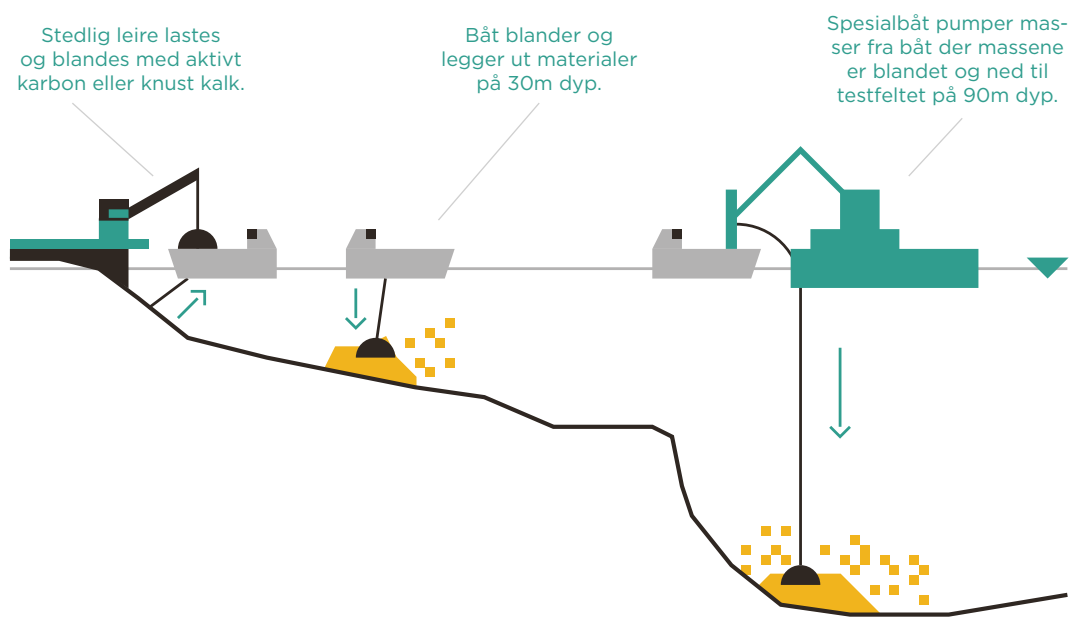
Tildekking med tynne lag av annet materiale uten aktivt kull viser over tid ingen effekt hverken på utlekking eller på bunndyr-samfunnet.

Veien videre

Resultatene viser altså at det er meget god effekt på utlekking av dioksin fra sjøbunnen ved å dekke til med leire innblandet aktivt kull. Denne innblandingen av aktivt kull har imidlertid betydelige negative

effekter på bunndyrssamfunnet. Spørsmålet nå vil være om vi for å bedre forholdene omkring de vedvarende dioksinnivåene i fisk og skalldyr i fjordene må akseptere en periode med en svekket bunndyrbestand. Disse vurderingene er sentrale spørsmål

og ligger til vurdering i Miljødirektoratet. I tiltaksanalysen knyttet til vannregionens arbeid med planer for Grenlandsfjorden er det pr i dag formulert målsetning om at en skal nå god økologisk tilstand innen 2021.

Den hule eika har 1500 skatter

Gamle eiketrær har en helt spesiell betydning som levested for truede arter. Derfor har «hul eik» fått en spesiell status gjennom en egen forskrift om utvalgte naturtyper.

For kommunene er det viktig å kjenne til betydningen disse trærne har, og hvor man finner kunnskap om dem.

Eiketrær har en unik betydning som levested for andre organismer – hele 1500 ulike arter har tilhold i eik! Mange arter av sopp, lav og biller har eik som sitt eneste levested, og flere av disse lever bare i de aller eldste eiketrærne. Gamle trær har større variasjon i strukturer enn yngre trær – de er gjerne innhule, har døde greiner og stammepartier, og har svært grov sprekkebark. Mange arter kan bare leve i disse strukturene. Eika er også spesiell fordi den kan bli så gammel – opptil 1000 år. Det har blitt færre av de virkelig gamle eikene i Norge, og derfor er mange av «eike-spesialistene» nå truet av utryddelse, og står på den norske rødlista over truede arter.

Forekomst i Telemark

I Telemark finnes eik i nesten alle kommuner. Bare Tinn og Vinje er helt uten eik, mens i flere andre kommuner er eika begrenset til de klimatiske aller mest gunstige stedene slik som sørvendte lier, eller de finnes som innplantede tuntrær. De groveste og mest verdifulle eiketrærne finnes særlig i Drangedal og Nome, men også spredt langs de store vassdragene og i kyst- og lavlands-kommunene. Utenfor vårt fylket finnes store eikeskoger langs Agderkysten, men disse har historisk vært hardt utnyttet til skipstømmer og annet. De grove eikene i

Drangedal og Nome har stått lengre vekk fra kysten, og de har derfor en spesiell betydning for arter som i dag er knyttet til eik.

Hvor finnes kunnskap om grove eiketrær?

Mange grove eiketrær er spesielt undersøkt, og finnes dokumentert i Naturbase og i tjenesten «Artsobservasjoner». I skogbruket er mange hule lauvtrær registrert i skogsbruksplaner, men uten at treslaget er oppgitt. Fylkesmannen har ansvar for å øke kunnskapen om gamle eiker, og dokumentere forekomstene. På tross av flere tilgjengelige datakilder har vi mangelfull oversikt over hvor de gamle eikene finnes. Gamle eiketrær kan stå «gjemt» midt inne i boligbebyggelsen, eller inne i tett skog dominert av andre treslag. Som ledd i kommunal saksbehandling er det derfor viktig å gjøre egne vurderinger av om gamle, grove eiketrær kan bli berørt. Ofte er slike trær godt kjent lokalt, og noen vil også synes på flyfoto eller andre datakilder slik som Google Street View. Befaringer i tiltaksområdet vil også bidra til å sikre at slike trær kan bli påvist, også vinterstid.

Hensyn og bestemmelser

For di gamle eiketrær har så stor betydning som levested for andre arter, er det ekstra viktig at disse blir ivare tatt gjennom saksbehandling og eiendomsforvaltning. På grunn av de spesielle naturverdiene er «hul eik» gitt en særskilt status gjennom forskrift om utvalgte naturtyper.

Foto: Rune Solvang

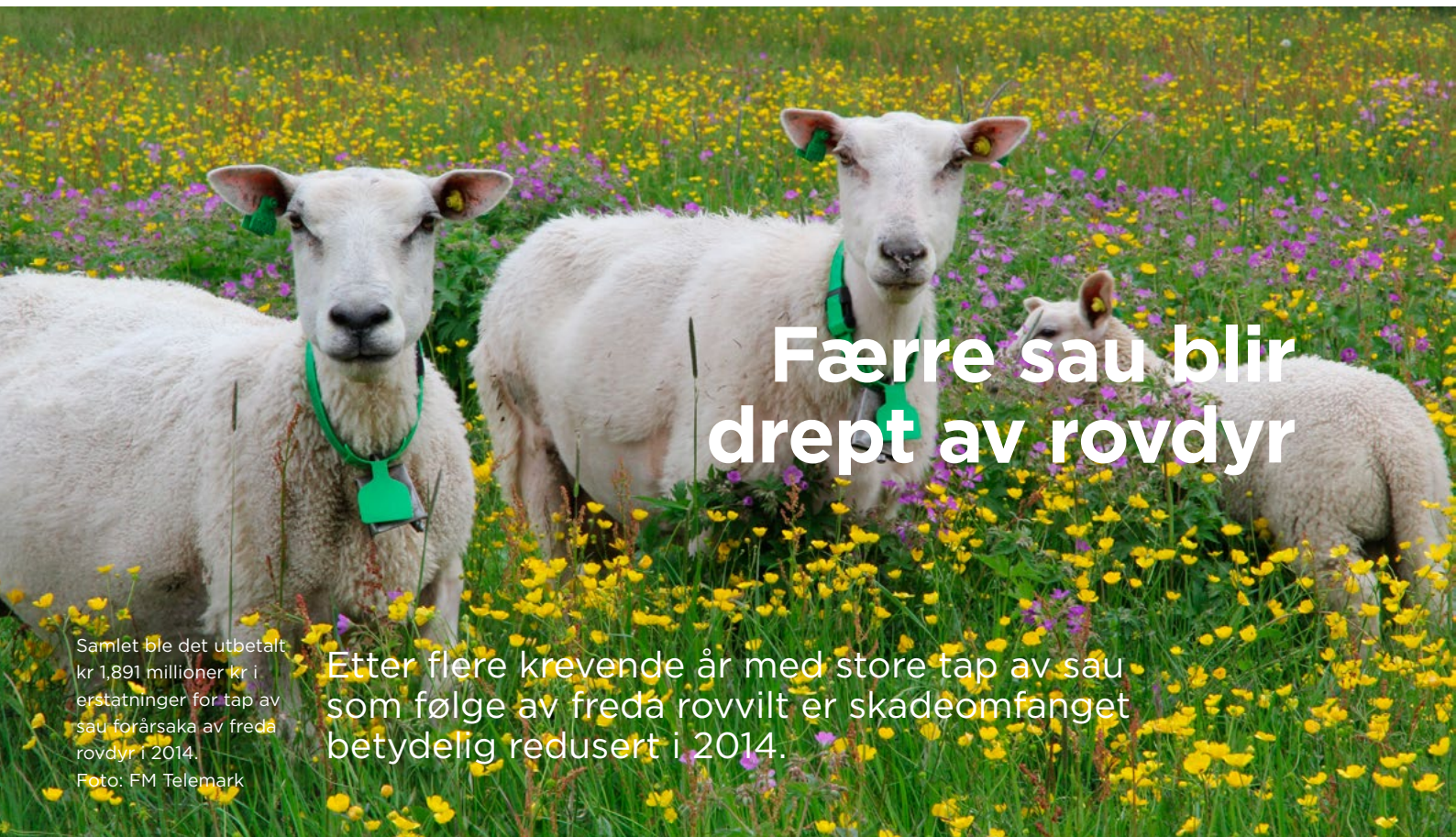

Foto: Kjell Magne Olsen

Foto: Sigve Reiso

Med «hul eik» menes alle eiketrær som er over 200 cm i omkrets i brysthøyde, eller som er bokstavelig talt hule og over 95 cm i omkrets. Denne statusen betyr at det skal legges spesiell vekt på ivaretagelse av disse trærne ved avveining mot andre interesser. Bestemmelsene i forskriften gjelder foran arealplaner vedtatt før 13.05.2011, eller der trærne ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Egne saksbehandlingsregler gjelder, jfr. naturmangfoldlovens kapittel VI. Forskriften gjelder ikke for eiketrær i produktiv skog, men naturverdiene knyttet til disse trærne er selvsagt de samme som for andre eiketrær. Ta gjerne kontakt med Fylkesmannen for veiledning.

Samlet ble det utbetalt kr 1,891 millioner kr i erstatninger for tap av sau forårsaka av freda rovdyr i 2014.

Foto: FM Telemark

Færre sau blir drept av rovdyr

Etter flere krevende år med store tap av sau som følge av freda rovvilt er skadeomfanget betydelig redusert i 2014.

Statistikken viser en nedgang i søknader på 33 % sammenlignet med året før. Samlet ble det utbetalt kr 1,891 millioner kr i erstatninger for tap av sau forårsaka av freda rovdyr i 2014. I all hovedsak skyldes tapene gaupe. Fylkesmannen har behandlet 77 søknader om erstatning for tap av sau etter forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt, fastsatt av Klima- og miljødepartementet 30. mai 2014. Søknadsfristen var 1. november.

Stort gaupeuttak

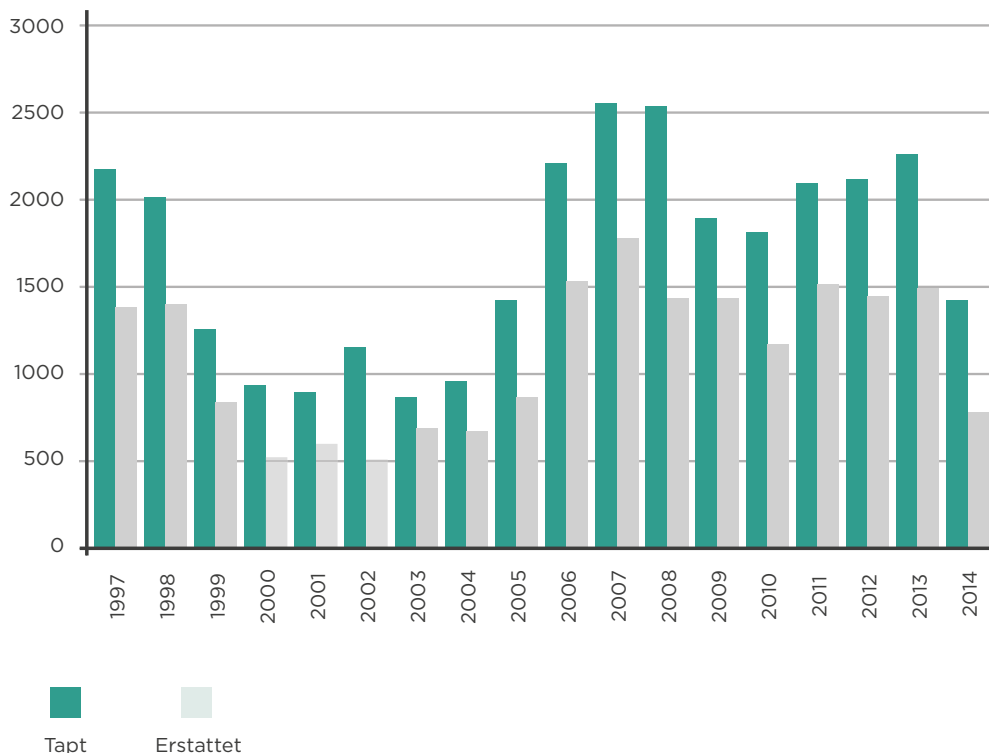
I 2013 mottok og behandlet Fylkesmannen 115 søknader og betalte ut en samlet erstatning på kr 3.278.416,-. Erstatningen omfattet 176 sauer og 1389 lam. Behandlingen i 2013 ble gjort etter gammel forskrift fastsatt av Miljøverndepartementet i 1999. Nedgangen i antall søknader i 2014 kan skyldes stor gaupekvote og stort uttak av gauper i rovviltregion 2 (Aust-Agder, Buskerud, Telemark og Vestfold) i februar-mars 2014, samt at det ikke har vært kon-

statert ulv som skadegjører i fylket i 2014. I 2013 var det store skader forårsaket av ulv i bl.a. Hjartdal og Seljord.

Søknadene i 2014 fordeler seg på 16 av fylkets 18 kommuner. Fylkesmannen har ikke mottatt søknader fra brukere i Porsgrunn og Skien. Flest søknader kom inn fra brukere i Tokke (11) og Seljord (12).

Grunnlaget som Fylkesmannen har tilgang til i behandlingen av erstatningssøknadene omfatter undersøkelser av sauer og lam som er funnet døde på beite. Skal det ytes erstatning må disse dyrene være undersøkt av Statens naturoppsyn (SNO) slik at dødsårsaken er kjent. Det er saueeiers ansvar å melde inn. I 2014 foreligger det undersøkelse av drøyt 70 kadaver av sau her i fylket, og av disse er det 30 kadaver der gaupe er skadegjører, mens 1 kadaver er knyttet til kongeørn som skadegjører. Det var ingen skader knyttet til bjørn, ulv eller jerv i Telemark i 2014.

Figur 1

Tap av sau til fredet rovvilt og antall sau erstattet i perioden 1997-2014.

Ulv og kongeørn

Søkerne oppga at de sendte til sammen 6537 voksne sauer og 11851 lam på beite i 2014. Samlet tap er oppgitt til 289 (4,4 %) voksne sauer og 1351 lam (11,4 %). Av dette er 54 voksne sauer og 157 lam oppgitt som tap av andre årsaker enn fredet rovvilt. Søkerne oppgir med andre ord at de mistenker at 235 voksne sauer og 1194 lam var drept av fredet rovvilt i løpet av beitesesongen. I hovedsak oppga søkerne at det var gaupe som hadde drept dyr i deres besetninger, men det var også oppgitt noe tap til ulv og kongeørn. Søkerne oppga videre i søknadene sine at uspesifisert rovvilt- art hadde drept dyr (1 sau og 34 lam).

Dyr som blir dokumentert drept av fredet rovvilt erstattes uavkortet. Tap utover det som er dokumentert kan erstattes etter §7 i forskriften. For å få erstatning etter denne paragrafen må følgende vilkår være oppfylt: Beiteområdet må ha en fast bestand av rovvilt, det må være påvist tap som følge

av rovvilt i området og tapsbildet må være sammenfallende med kjent kunnskap om skademønster for omsøkt rovviltart. I tillegg må tapsbildet være sammenfallende med sammenlignbare besetninger i det omsøkte eller nærliggende beiteområder.

Som det fremgår av figur 1 må vi helt tilbake til 2005 for å finne så lave tapstall. Vi kan og se at andelen dyr som er erstattet har gått ned fra 66 til 55 % i fra 2013 til 2014. Årsaken til dette var få dokumenterte tap og nytt regelverk som stiller økte krav til dokumentasjon.

Tut og køyr i skog og mark?

Prøveordningar og framlegg til endringar i lova. Motorferdsel i utmark er eit heitt tema i Telemark.

Motorferdsel i utmark har vore eit tema med sterkt fokus i siste året. Det gjeld både framlegg til endringar i lova men og det faktum at det har vore mange alvorlege ulykker knytt til slik ferdsel. Saman med Politiet og Statens Naturoppsyn har kommunane ei viktig oppgåve med å forvalte regelverket på ein måte som bidrar til trygg ferdsel og vern om viktige natur og miljøverdiar.

Regelverket

Motorferdsel i utmark, både køyring med snøskuter og andre køyretøy for barmark vert regulert av Lov om motorferdsel i utmark frå 1977. Unntaket er Vinje kommune som har hatt, også i 2014, ei forsøksordning der det vert opna for fri køyring etter bestemte løyper.

Utgangspunktet for loven er at slik køyring ikkje er lov med mindre ein har fått særskilt løyve. Formålet med denne lova er «ut fra et samfunnsmessig helhetssyn å regulere

motorferdselen i utmark og vassdrag med sikte på å verne om naturmiljøet og fremme trivselen». I forskrifta til loven vert det vidare understreka at «søkeren påviser et særlig behov som ikke knytter seg til turkjøring, og som ikke kan dekkes på annen måte. Før eventuell tillatelse gis, skal transportbehovet vurderes mot mulige skader og ulemper i forhold til et mål om å redusere motorferdselen til et minimum».

Ny lov?

I 2014 vart det sett i verk ei utvida ordning med løyper der ein opna for «fornøyelseskjøring» slik som prøveordninga i Vinje. Denne ordninga vart trekt av Regjeringa og like etterpå kom eit nytt lovframlegg på høyring som opna for denne type køyring. Status for dette lovframlegget er at det no ligg i Stortinget til handsaming. Utgangspunktet for framlegget er at dersom ein kommune ønskjer å opne for «fornøyelseskjøring» så må det skje i eit løypenett som er vedteke etter ein planprosess som følgjer

reglane i Plan- og bygningsloven. Regjeringa har bedt Fylkesmannen bidra til at kommunane kan starte arbeidet før vedtaket om nytt regelverk er vedteke. Det inneber at vi alt no kan gje uttale til slike planar.

Ein slik planprosess har spesifikke prosedyrekrav som medfører ei normal sakshandsamingstid på minimum 9 månadar. I tillegg vert det stilt krav om løyve frå grunneigar for å legge ut løyper på hans eigedom. Dette inneber at sjølv om dette prinsippet vert vedteken i ei ny lov våren 2015, så er det likevel svært krevjande å få på plass eit godkjent løypenett før vinterseongen 2015/2016. For dei fleste kommunane inneber det at snøskuterkøyring må regulerast med utgangspunkt i gjeldande lov og forskrift.

Ulykker og ulovleg køyring

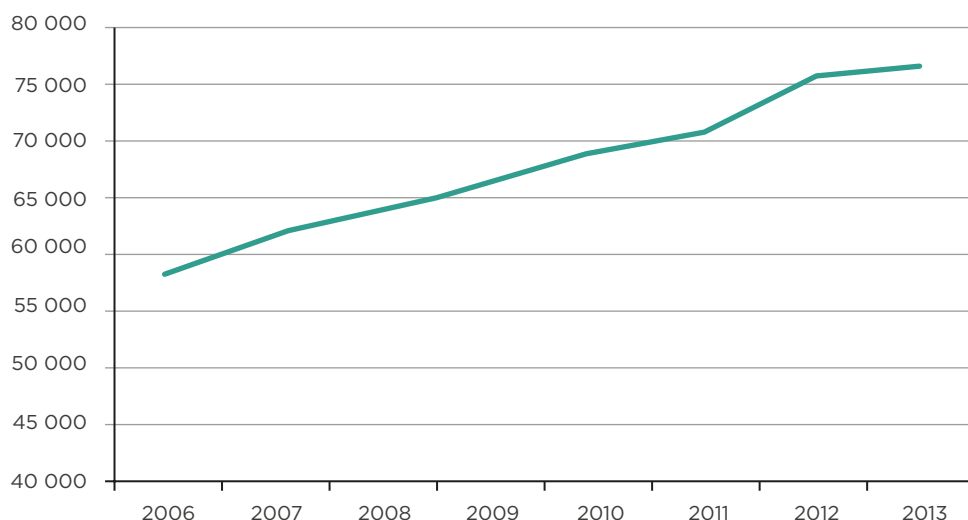
Talet på snøsskuterar har auka monaleg dei siste åra. Bare talet på registrerte skuterar har auka med 30 % frå 2006 til 2013. I tillegg veit vi at talet på uregistrerte skutarar også er stort. Dette gjev sjølvstekt utslag i auka motorisert ferdsel i utmarka. Rapportar i media gir informasjon om eit stort tal på alvorlege ulykker knytt til køyring med snøskuter. Fylkesmannen får gjennom sin kontakt med Politiet og Statens Natur-

oppsyn meldingar om eit urovekkjande omfang av ulovleg køyring i utmarka. Vi har denne vinteren også fått mange meldingar frå innbyggjarar og hytteeigarar som uroar seg over det dei oppfattar som ein laussluppen løyvepraksis i mange kommunar. Samla sett gjev dette grunn til uro for ei utvikling i retning av meir uregulert motorferdsel i utmarka.

Oppfølging og profesjonell handsaming

Fylkesmannen vil med bakgrunn i denne situasjonen oppmode kommunane til å gjennomgå sine rutinar og sin praksis for forvaltning av motorferdsel for å sikre ei praktisering av regelverket som er i tråd med loven. Uavhengig av om Stortinget i mai vedtek endringar i loven som gjev opning for fri køyring i eit godkjent løypenett, er det framleis eit utgangspunkt i loven at slik ferdsel skal avgrensast for å sikre omsynet til natur og miljø. I tillegg bør det vera i alle sin interesse å skape eit inntrykk av at denne køyringa er underlagt streng offentlig regulering slik at vi den måten kan førebyggje uvettig køyring med fare for ulykker og personskader. Fylkesmannen sin rolle i dette arbeidet er m.a. kontroll av kommunane sin praktisering av loven. Vi vil vurdere ei opptrapping av dette arbeidet inn mot neste vinterseong.

Antall registrerte snøskutere i Norge

Utvikling i talet på registrerte snøskuter.

Hubro

Hubroen er sterkt truet etter bestands-
nedgang over lang tid i Norge. En viktig døds-
årsak er strømoverslag på kraftlinjer.
I Telemark og Buskerud er det i årene 2010-
2014 brukt mer enn 1.2 mill. kr til tiltak på
linjenettet i nærheten av kjente hekkeplasser.

— en truet art i Norge

Verdens største ugle sliter

Hubroen er verdens største ugle, med en kroppslengde på 60-75 cm, og et vingespenn på 160-188 cm. Den er karakteristisk med sin gråbrune farge og med to lange «fjærører» på hodet. Hubroen er nattaktiv og tar et vidt spekter av byttedyr, fra skogshøns og hare til smågnagere, amfibier og fisk.

Fram til slutten av 1800-tallet var den en vanlig hekkefugl i landet. Jakt resulterte i at arten gikk kraftig tilbake og tilbakegangen har fortsatt selv om arten ble fredet i 1971.

I Norge finner vi i dag helst hubroen i det nakne eller lite bevokste kystlandskapet. Ellers i landet ser det ut som den foretrekker bratte bergskrenter, gjerne i elvejuv. Nåværende hovedutbredelse er fra Vest-Agder til Nordland. Det siste nasjonale bestandsestimatet er på 451 – 681 par. I Telemark er det antatt å være 15-20 par når næringssituasjonen er god. Den er plassert i kategorien sterkt truet på Rødlista av 2010.

Nasjonal handlingsplan

Viktigste truslene for hubro er kraftledninger, menneskelige forstyrrelser og andre utbyggingstiltak. Grunnen til at kraftledninger er så stor en trussel er at hubroen liker å bruke traverser og stolper som jaktposter. Når avstanden mellom de strømførende liner, eller når avstanden mellom strømførende liner og en jordet enhet er kort, kan hubroen komme i kontakt med begge deler samtidig når den slår ut med vingene. Den blir da drept av strømoverslag.

I 2009 ble det utarbeidet en nasjonal handlingsplan for hubro. Et av de viktigste målene i handlingsplan for hubro er å få stedfestet informasjon om alle hubroforekomster. Dette er en forutsetning for at det kan tas hensyn til arten i arealplanlegging og for at det skal kunne velges ut tiltak på linjenettet. Kunnskap om hekkeplassene

Foto: Børre Østensen

Foto: Odd Frydenlund Steen

er viktig for å unngå unødig forstyrrelse og utbygging nær disse. Det andre viktige tiltaket i handlingsplanen er ulike tiltak for å forhindre strømoverslag.

Avbøtende tiltak i Telemark

I forbindelse med handlingsplanen etablerte Miljødirektoratet en tilskuddsordning myntet på kraft-/nettselskaper som prioriterte avbøtende tiltak på farlige linjenett. Nettselskapene fikk anledning til å få dekket 50 % av utgiftene til tiltak på eget linjenett gjennom søknad til Fylkesmannen i Nordland.

Fylkesmennene i Telemark og Buskerud fikk i samarbeid kartlagt linjenett og tiltaksområder i 2010-2011. Prosjektet ble finansiert av midler til handlingsplanen. Rapporten inneholdt konkrete tiltaksplaner for utvalgte områder der det var registrert aktivitet av hubro.

I årene 2012-2013 ble det laget forslag til tiltaksplaner for totalt seks områder med hubro i Telemark og Buskerud. Alle fikk tilskudd. To av disse var i Telemark. Tilskuddet har i hovedsak rettet seg mot isolering av farlige stolpekonstruksjoner i en radius på 2 km rundt kjente hekkplasser. Det er utelukkende 22kV linjenettet som er isolert. Vinteren 2014/2015 ble det utarbeidet søknader fra ytterligere tre nettselskaper for å få utført tiltak i tilknytning til tre hekkplasser. To av disse ligger i Telemark. Totalt er det bevilget mer enn 1,2 mill.kr. av statlige midler til tiltak for hubroens videre eksistens i Telemark og Buskerud.

Kommende år vil det trolig bli brukt ytterligere statlige midler for å gjennomføre avbøtende tiltak på 22 kV linjenett i Telemark. Tiltakene vil forhåpentlig føre til lavere dødelighet hos hubro, men best effekt ville gjennomførte tiltak hatt dersom isoleringen av master var mer omfattende.

Årsrapporten fra utdanningsdirektøren i Telemark

Vergemål

Regjeringens målsetting er å ha en vel-fungerende vergemålsforvaltning i første instans. Fylkesmannen i Telemark stiller spørsmål ved om tildelte ressurser er tilstrekkelige til å få det til. Saksbehandlingstiden på noen områder er urimelig lang. Det gjelder bl.a. vergeoppnevninger der vi her varsler om at saksbehandlingstiden er 6 mndr. Det er vanskelig å se for seg at et nytt, velfungerende datasystem kan sikre behandlingstider innenfor forvaltningslovens regler. Innenfor vanskelige rammer fungerer vergemålsmyndigheten i Telemark likevel godt. Myndigheten håndterte i 2014 38,75 % av innkommende postmengde til Fylkesmannen. Det gjøres daglig prioritering av saker og avveining av ressursbruk.

Barnehage og grunnopplæring

Aktivitetskravet for 2014 er innfridd. Vi ser at det er utfordrende for barnehagemyndigheten og skoleeier å sikre at de utfører sine lovpålagte oppgaver. Det gis mange pålegg og gis veiledning i forkant og ofte i etterkant av tilsynene. Til tross for at systemene ikke alltid tilfredsstillers lovens krav, ser vi at skolene og kommunene er opptatt av og i hovedsak sørger for at elevenes tilbud er godt.

Gjennom forskjellige tilsyn har Fylkesmannen avdekket at skoleeierne strever med å få på plass et internkontrollsystem etter oppl § 13-10 og kap 9a. De er usikre på hva et slikt system skal inneholde og hvordan det

skal operasjonaliseres. Det bør vurderes om tiden er inne for å lage et nasjonalt rammeverk for internkontroll som tilfredsstillers lovens krav. Kommunene og skolene vil da ikke bruke ressurser på å lage rammeverket, men kan konsentrere seg om å fylle det med innhold som tilfredsstillers lovkravene.

Økt kvalitet og kompetanse

Fylkesmannen i Telemark har innfridd resultatkravene. Kompetansetiltak og videreutdanningstilbud er markedsført, og det er motivert til deltagelse. Høgskolen i Telemark og Telemark fylkeskommune har, særlig på barnehageområdet, vært viktige og konstruktive samarbeidsparter.

Fylkesmannen ser imidlertid at en nærmer seg en grense for hva sektoren er i stand til å absorbere:

På barnehageområdet ser vi at tiltak rettet mot assistenter ikke får forventet påmelding. Kommunenes begrunnelse er at de ikke har råd til vikarer og at de heller ikke kan tømme barnehagene for folk. Det ser ut som strammere kommuneøkonomi gir barnehagene mindre handlingsrom. Det er beklagelig, fordi det er viktig å heve kvaliteten i barnehagene gjennom økt kompetanse hos de ansatte. Kommunenes forslag til løsning er statlige midler til vikarer. Det etterlyses også statlige satsinger for barnehagelærere.

Skolesektoren

I skolesektoren er det vanskeligere å få kommunene til å delta i de sentralt initierte satsingene. De små kommunene makter ikke å delta på flere områder samtidig. De store kommunene har større kapasitet, men de er få og prioriterer i større grad egne initiativ. Det ser ut til at kommunene prioriterer satsinger der arbeidsformen har en tydelig overføringsverdi. Til tross for et grundig arbeid med markedsføring, motivasjons- og informasjonsarbeid makter vi ikke å øke deltagelsen. Når kommunene først bestemmer seg for å delta, får vi gode tilbakemeldinger på effekten av å være med.

For både barnehage og skole bør det vurderes om de statlige satsingene i større grad skal baseres på barnehage og skolebasert kompetanse og kvalitetsutvikling.

Intern koordinering

I 2014 opprettet embetet en Barn- og ungegruppa for å sikre intern koordinering og for å bidra til at kommunenes/fylkeskommunens innsats rettet mot utsatte barn – og unge blir koordinert. Arbeidet er godt i gang og det er gjennomført flere tiltak for bedre koordinering.

Solrun N. Fleischer
Utdanningsdirektør

Stort behov for vergemål

Telemark har i dag 2476 personer under vergemål fordelt på 1776 voksne og 700 mindreårige.

Fylkesmannen har mange lovpålagte oppgaver som vergemålsmyndighet. En omfattende oppgave er oppnevning av ulike typer verger, samt tilsyn med disse.

Ordinære vergemål

De fleste oppnevninger gjelder ordinært vergemål for voksne personer. Dette omfatter voksne personer som pga. sinnslidelse, psykisk utviklingshemming, demens, rusmisbruk, spilleavhengighet eller alvorlig svekket helbred, ikke kan ivareta sine interesser på ulike områder. De får derfor oppnevnt en verge for å bistå seg. Vergemålet er en frivillig ordning, og vedkommende må samtykke hvis han eller hun kan forstå hva vergemål går ut på. Alle verger får et konkret mandat utfra det behovet den vergetrengende har. Det kan f.eks. være å ivareta økonomiske interesser eller bistå i forhold til offentlige instanser / tjenester. Personene beholder sin rettslige handleevne.

Vi har også en del saker som gjelder oppnevning av setteverger for mindreårige ved dommeravhør der barn er den fornærmede, og der foreldre er inhabile til å ivareta barnas interesser. Settevergeoppnevninger forekommer også i skiftesaker der den som

har foreldreansvaret er inhabil fordi vergen selv også er arving.

Fratakelse av rettslig handleevne

Totalt er det i Telemark i dag 8 personer som helt eller delvis er fratatt rettslig handleevne. To av disse fikk fratatt sin rettslige handleevne i 2014. Det er tingretten som behandler slike saker.

Vi forvalter som nevnt også midler for personer med verge, i hovedsak der personene har over 2 G på kapitalkonto. Dette medfører mange saker om bruk av kapital, dvs. søknader fra verge og evt. den som er under vergemål, om uttak av de midler Fylkesmannen forvalter.

Videre fatter vi enkeltvedtak i en rekke andre saker hvor lovgivningen krever dette. Det kan f.eks. være hvor personer med verge ønsker å kjøpe eller selge eiendom, ta opp lån eller stifte pant. Når det gjelder mindreårige har vi også hatt noen saker hvor disse ønsker å drive egen næringsvirksomhet. I tillegg ivaretar vi skifteoppgjør hvor mindreårige blir arvinger.

Stort sakstilfang for vergemålsmyndigheten

Som følge av antall vergemål og midler som forvaltes, er det store saksmengder som håndteres av vergemålsmyndigheten. I 2014 behandlet vergemålsmyndigheten ca. 10.000 innkommende dokumenter. Dette har medført at vi dessverre har restanser på behandling av saker. Saksbehandlingstiden varierer avhengig av hva slags sakstype det gjelder. Lengst behandlingstid, ca. 6 mnd. kan forekomme på enkelte saker som gjelder oppnevning av verge. Sakene kan ta lang tid bl.a. fordi

det er en del opplysninger og bekreftelser som må innhentes fra personene selv, lege og pårørende. Andre saker behandles stort sett i løpet av en måned.

Vi har også avholdt vergekurs høsten 2014, hvor ca. 400 verger deltok.

Tilgjengelighet og service

Vergemålsmyndigheten er tilgjengelig for publikumshenvendelser alle ukedager unntatt onsdager, og vi har et godt samarbeid med verger og andre berørte parter.

Vergemål er til for å ivareta ulike rettslige og økonomiske interesser til personer som på grunn av alder eller sykdom ikke selv kan ivareta disse fullt ut.

Telemark har i dag 2476 personer under vergemål fordelt på 1776 voksne og 700 mindreårige. Fylkesmannen forvalter til sammen ca. 557 millioner kr for personer under vergemål, en økning på ca. 100 millioner fra i fjor.

Hva gjør du hvis barnet ditt ikke har det bra på skolen?

Vi vet at mange tusen elever mobbes hver dag. Det hender enda oftere at elever krenkes.

I Telemark mobbes 4,8 % av elevene i grunnskolen. I hele landet rammes flere tusen elever hver dag. Derfor har regjeringen lenge, enten den har vært rød eller blå, vært opptatt av hva som må gjøres for å stoppe mobbingen. Nå har Djupedalutvalget lagt fram forslag til løsninger.

«Når ungene har det bra så har vi det bra,» sier mange foreldre. Det er vondt både for barnet og foreldrene, ja for hele familien, når et barn eller en ungdom ikke har det bra på skolen. Det kan være trøblete på flere områder, både faglig og sosialt. Her sier vi noe om hvordan saker der elever krenkes eller mobbes skal håndteres.

Elevene har rett til et «godt psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring» står det i opplæringsloven. Det kalles elvenes arbeidsmiljølov. Vi vet at det er en stor gruppe elever som ikke opplever det sånn, de blir mobbet, diskriminert eller utsatt for vold eller rasisme. La det være sagt med en gang: Sånn skal ikke elvene i skolene våre ha det. Og hvis det skjer, er det skolens plikt å jobbe for at det skal forandre seg. Det er ikke en lett jobb. Men den må gjøres.

De som er tilsatt ved skolen skal følge med og ta affære hvis noen plages, men de klarer ikke å fange opp alt. Derfor er det kjempeviktig at elever, foreldre eller foresatte sier fra til skolen hvis noe er galt. Opplever du

at barnet ditt mobbes, diskrimineres eller krenkes, kan og bør du melde fra til skolen og be om at noe gjøres. Eleven selv kan også melde fra. Når skolen får en slik beskjed, skal den undersøke saken. Det kan gjøres ved å snakke med foreldrene, eleven, medelever og lærerne. Skolen må bestemme seg for hvilke tiltak som er nødvendig. Finner ikke skolen løsninger selv, må den innhente hjelp utenfra. Deretter skal du som har meldt saken få en skriftlig tilbakemelding/brev der skolen forteller hvordan den skal jobbe for at eleven skal ha det trygt på skolen. Er du ikke fornøyd med det skolen har tenkt å gjøre, kan du klage til Fylkesmannen. I brevet du får fra skolen skal det stå hva du skal gjøre hvis du vil klage.

Alle saker løses dessverre ikke ved at man melder fra. Men det er helt sikkert at den ikke løser seg hvis den skyves under teppet. Skolen kan ikke slutte å jobbe med saken selv om den er vanskelig. Det er skolens ansvar å fortsette arbeidet til eleven har et godt arbeidsmiljø.

Vi vil også minne om at samarbeid er viktig. Fylkesmannens erfaring er at det er størst mulighet for å løse mobbesaker når eleven, foreldrene og skolen klarer å ha tillit til hverandre og jobbe sammen.

Foto: Anne Aasdalen

38 500 lærere som i dag underviser i disse fagene, mangler formell kompetanse.
Foto: Scanpix

Nye krav til lærerne

Regjeringen vil innføre nye kompetansekrav for alle lærere som underviser i matematikk, norsk og engelsk.

38 500 lærere som i dag underviser i disse fagene, mangler formell kompetanse. Det viser en kartlegging gjort av Statistisk Sentralbyrå høsten 2014. Regjeringen vil derfor innføre nye kompetansekrav for lærere i basisfagene norsk, matematikk og engelsk. Med de nye reglene må lærere i barneskolen ha minst 30 studiepoeng for å undervise i disse fagene, mens lærere i ungdomsskolen må ha minst 60 studiepoeng.

– Innen ti år skal alle lærere på alle skoler ha denne kompetansen, sier kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen.

Krever lagarbeid

Aktive og engasjerte skoleeiere og faglig sterke lærere er nøkkelen for å få til dette. Gjennom å satse på lærerne kan elevene i skolen lære enda mer. I skoleåret 2014-2015 var det 260 lærere som ønsket faglig påfyll; 136 av disse har fått skoleeiers godkjenning og gjennomfører videreutdanning. For skoleåret 2015-2016 er det 304 lærere som ønsker videreutdanning.

Staten betaler det meste

I matematikk og naturfag har ikke kommuneneutgifter til vikarer, i de andre fagene er kommunens andel av vikarutgiftene kun 15 %. Det er ved bruk av vikarordningen, men det er også innført en stipendordning som minsker behovet for vikarer. Under stipendordningen kan læreren få 100 000 kr i stipend for å ta 30 studiepoeng i prioriterte fag og stipendet kan brukes til enten frikjøp av tid eller som ekstra inntekt. Skoleeier får under begge ordningene en mulighet til å styrke kompetansen for en svært lav kostnad.

Utfordring for kommunene

Kommunene oppfordres til å planlegge og organisere videreutdanning for sine lærere allerede nå slik at de kan oppfylle de nye kompetansekravene.

- › Har kommunen utarbeidet en oversikt over lærere som i dag ikke oppfyller de nye kompetansekravene?
- › Har kommunen en plan for videreutdanning for disse lærerne?
- › Hvis ikke, hvordan tenker kommunen at den vil jobbe med dette?

A photograph of several children playing on a green grassy field. In the foreground, a child in a bright green jacket and a striped beanie is running towards the camera. To their right, another child in an orange jacket and purple pants is also running. In the background, other children in green jackets are visible. The scene is outdoors and appears to be a playground or sports field.

Barnehageloven moden for endring

For førti år siden la regjeringen Bratteli la fram forslaget til lov om barnehager. Det er et mål å sende en revidert plan ut på høring i år.

Det skjedde med Ot.prp. nr. 23 (1974-75). I proposisjonen ble det lagt vekt på at barnehagen både var et pedagogisk tilbud, et sosialpedagogisk virkemiddel og et sosialpolitisk hjelpetiltak. Da Stortinget i juni 1975 vedtok den første loven om barnehager, var det en milepæl i sektorens historie. Barnehagen fikk en selvstendig plass i offentlig politikk, og forbindelseslinjene til barnevernet var svekket. Formålsbestemmelsen §1 lød:

«Formålet med denne lov er å sikre barn gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem.»

Barnehagen ble i loven definert som en pedagogisk tilrettelagt virksomhet på dagtid for barn under skolepliktig alder og for barn på tilsvarende modningstrinn.

Sterk debatt

Det vakte en sterk debatt, både i faglige og politiske kretser, om hvorvidt barnehagen skulle ha en kristen verdiforankring eller ikke, men forslaget til barnehagelov ble fremmet og vedtatt uten kristen formålsparagraf. Barnehagen ble sett på som et supplement til hjemmet og skulle respektere hjemmets verdisyn. Barnehageloven var en utpreget rammelov som fikk utfyllende bestemmelser i forskrifter.

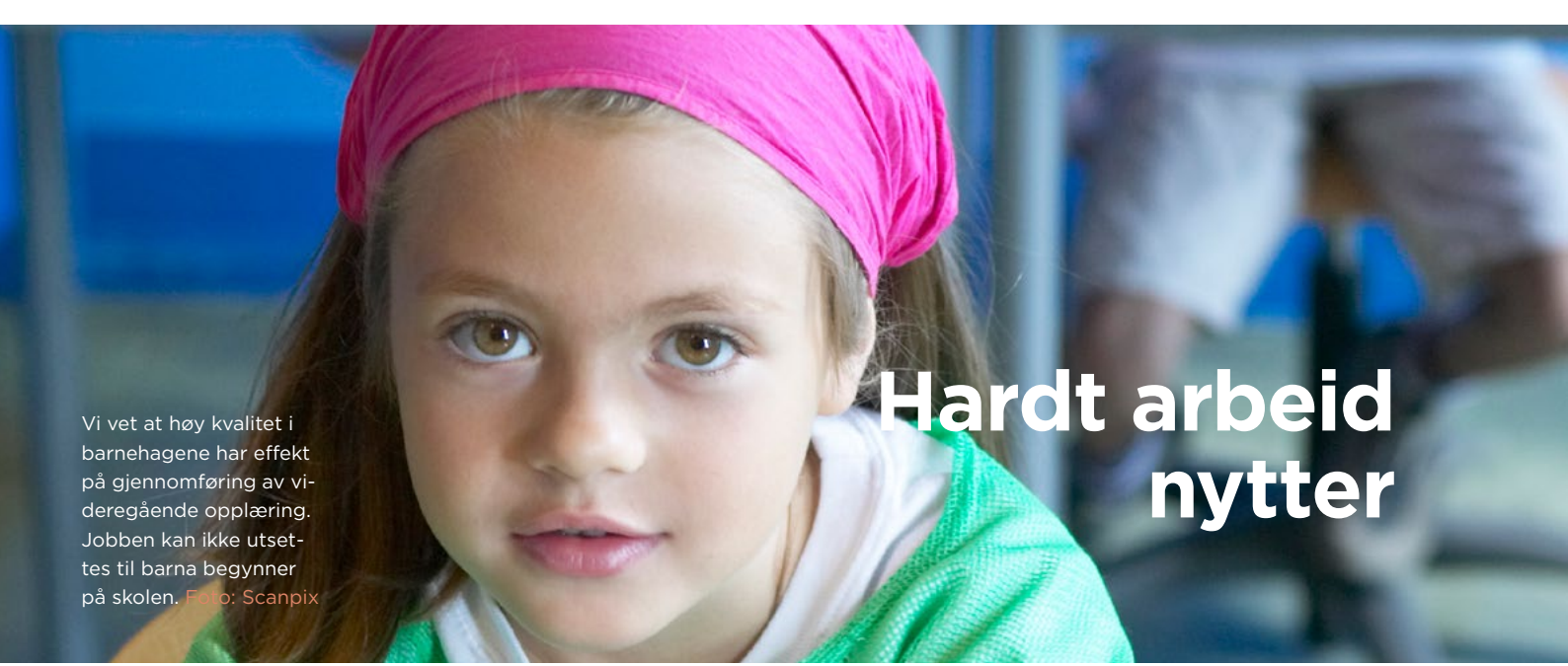
I 1975 var en barnehageplass en sjeldenhet og svært få barn og familier fikk erfaring med et barnehagetilbud. Etter hvert som sektoren vokste endret synet seg på hva en barnehage skulle være, både når det gjaldt innhold og omfang. Samtidig økte behovet for et oppdatert regelverk og barnehageloven er blitt revidert i 1983, 1995 og 2005.

Blant de største

Utviklingen i barnehagesektoren er kjent, utbygging av barnehageplasser, utdanning av førskolelærere, sterkere innslag av private barnehageeiere, men ikke før i 2003 sa et samlet Storting at nå skulle vi satse på å gi alle barn som ønsket det et barnehagetilbud.

Barnehagesektoren er idag en av de største tjenesteområdene i kommunene. Rett til barnehageplass er innført og blikket er rettet mot kvaliteten i det tilbudet som gis.

Innholdet i barnehagen er beskrevet i *Rammeplan for barnehagen*. Rammeplanen er i ferd med å bli revidert. Det er et mål å sende en revidert plan ut på høring i 2015. Samtidig ønsker dagens regjering å revidere barnehageloven. En tenker at arbeidet med loven og rammeplan må samordnes. Det betyr at en i løpet av 2015 også vil få endringer i barnehageloven ut på høring og endringer vil settes i kraft i 2015 og 2016.

Vi vet at høy kvalitet i barnehagene har effekt på gjennomføring av videregående opplæring. Jobben kan ikke utsettes til barna begynner på skolen. Foto: Scanpix

Hardt arbeid nytter

I skoleåret 2010/11 nådde spesialundervisning i Telemark et høydepunkt: 10,7 % av elevene våre fikk spesialundervisning. I 2014/15 er Telemark nede på 8,9 %. Hardt arbeid nytter.

Historien bak tallene kommer her

I tillegg til at snittet for Telemark var høyt, var enkeltresultatene svært sprikende. På noen skoler var andelen over 20 %. Andre skoler lå på landssnittet rundt 5-6 %. Kommunene i Telemark ville ikke ha det sånn og spurte seg selv: Hva er det med den vanlige undervisningen i klassen som gjør at så mange faller utenfor? Gjør vi jobben vår godt nok? Hvorfor får noen det til? Har vi råd til at så store ressurser bindes opp i spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning?

Det gir resultater når så mange vil det samme

Fylkesmannen satte saken på sin dagsorden, Forum for utdanning jobbet hardt med å tenke strategier, i Vest-Telemark la de et løp for regionen og til slutt havnet saken på rådmannsutvalgets bord. De ba Forum for utdanning utarbeide en strategi for spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning for Telemark. Fylkesmannen

bidro med skjønnsmidler. På etterjulsvinteren var Prinsipper og prosedyrer for spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning – Telemark fylke klar. Den er utarbeidet av Senter for praksisrettet utdanningsforskning ved Høgskolen i Hedmark.

Strategiens fokus

Strategien gir retning for arbeidet i barnehage og skole. Også på dette området er tidlig innsats en viktig forutsetning for å lykkes. Vi vet at høy kvalitet i barnehagene har effekt på gjennomføring av videregående opplæring. Jobben kan ikke utsettes til barna begynner på skolen.

Strategien setter fokus på hvordan barnehagene og skolene jobber. Det handler om å ha høy kvalitet på det tilbudet som skal favne alle. Kommunene bør ha en plan for vurdering og kartlegging av barns utvikling og læring.

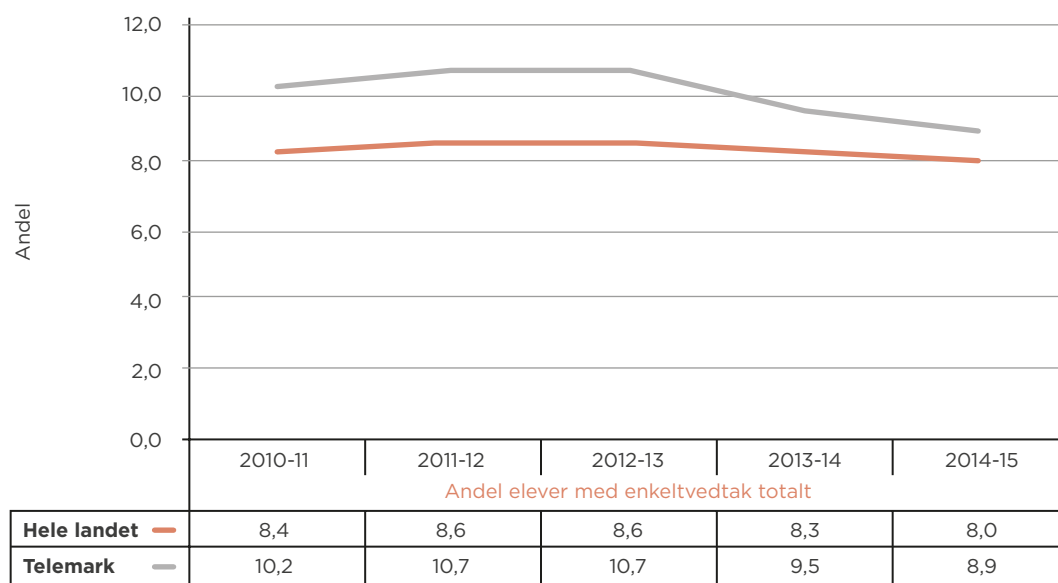
Vi må være bevisste på hvordan vi tenker om at så mange barn ikke inkluderes i det

alminnelige barnehage- og skoletilbudet. Hovedfokuset er ikke nødvendigvis å få færre barn med vedtak om ekstra hjelp. Målet er at barnehagene og skolene finner gode veier til å øke kvaliteten ved å analysere sin egen virksomhet og endre sin egen praksis. Når kvaliteten blir bedre, vil behovet for spesielle ordninger reduseres. Flere barn inkluderes. Færre trenger ekstra støtte.

Utfordringen til kommunene

Kommunene og skolene er i gang med å implementere strategien. I løpet av 2015 avsluttes det felles implementeringsarbeidet i fylket. Kommunenes utfordring er å jobbe kontinuerlig med kvaliteten i barnehage og skole. Det må jobbes langsiktig og systematisk. Men utviklingen går rett veg og bekrefter at hardt arbeid nytter.

I arbeid som omfatter barn, oppvekst og opplæring er det viktig med samordning på tvers av etater og fagområder. Det er et ønske – tydelig uttalt fra foresatte til barn og unge som trenger ekstra hjelp – at ulike tiltak blir samordnet og får effekt for de det gjelder. Kommunene utfordres til å koordinere innsatsen for barn og unge som trenger det – med fokus på barnets beste.

Andel elever ved
enkeltvedtak.

Årsrapporten fra fylkeslegen i Telemark

Klagesaker

Fylkesmannen har oppfylt kravene til saksbehandlingstider fra Statens helsetilsyn, som sier at 50% av klagen skal være ferdig behandlet hos Fylkesmannen innen 5 måneder, med 62 prosent. Også når det gjaldt rettighetsklager på helsefeltet (f.eks. klager på avslag om sykehjemsplass) oppfylte vi kravene til behandlingstid.

Tilsyn

2014 har Fylkesmannen i Telemark mer enn oppfylt volumkravene som Statens helsetilsyn har stilt til oss når det gjelder planlagte tilsyn. Kravet var tilsyn svarende til 10 systemrevisjoner med kommunehelsetjenesten rent generelt, dessuten 3 tilsyn med folkehelsearbeidet i kommunene, og 3 tilsyn med spesialisthelsetjenesten, totalt tilsyn svarende til 16 systemrevisjoner med helsevesenet i fylket. Vi utførte 19, og de overtallige 3 var tilsyn med spesialisthelsetjenesten. Der utførte vi 6 i stedet for kravet på minst 3.

Førerkort

Antallet av førerkortsaker hos oss var 1151 i 2014, en økning på ca. 100 saker fra 2013. I 2014 var det 658 av disse sakene som gjaldt søknad om dispensasjon fra helsekravene i førerkortforskriften. Fylkesmannen klarer for tiden å ha en adekvat saksbehandlingstid, med et snitt på 20.7 dager for dispensasjonssakene i 2014. Sakene er krevende blant annet på grunn av at vi ofte får mangelfullt utfylte legeerklæringer fra fastleger og spesialister i disse sakene, og må bruke tid på å tilskrive disse for å få tilleggsopplysninger. Vi har et godt samarbeid med Politiet og med trafikkstasjonene.

Somatisk spesialisthelsetjeneste

Fylkesmannen er i hovedsak godt fornøyd med tilstanden i den somatiske (kroppslige) spesialisthelsetjenesten i fylket, og finner at helseforetaket gir et godt tilbud

om diagnostikk og behandling i de fagfeltene som det dekker. På noen områder er det imidlertid såpass lange ventelister at vi finner dette bekymringsfullt, blant annet når det gjelder plastikkirurgi, tykktarmsundersøkelser (coloskopi) og behandling hos øyelege.

Psykiatrisk spesialisthelsetjeneste

Fylkesmannen av den oppfatning at helseforetaket har svært gode fagmiljøer, men at kapasiteten er for liten. Telemark fylke er omtrent på landstoppen når det gjelder psykisk sykdom (målt blant annet ut fra antall henvendelser til fastleger og legevakter som gjelder psykiatri), og også når det gjelder forbruk av beroligende medisiner, angstdempende medisiner og sovemedisiner. Fylkesmannen får en del henvendelser fra publikum som mener at de har problemer med å få den behandlingen de trenger i psykiatrien og når det gjelder rus. Ut fra de signalene som er gitt fra regjeringen om at psykiatri og rus skal prioriteres, finner Fylkesmannen det betenkelig at det de senere årene har skjedd en reduksjon av de midlene som brukes til psykiatri både i helseforetaket og i flere av fylkets kommuner. Fra 2011 til og med 2014 er det skjedd en reduksjon på ca 30 årsverk i psykiatrien i helseforetaket, en sengepost er lagt ned, totalbudsjettet ble redusert med ca 8% fra 2013 til 2014 og ytterligere reduksjon er varslet for 2015. Fylkesmannen har tatt dette opp på møte med Helse Sør-Øst RHF.

Kommunehelsetjenesten

Fylkesmannen mener at de største utfordringene her finnes på sykehjemmene. Kapasiteten er for lav både når det gjelder antall plasser og når det gjelder tilbud om psykisk og fysisk aktivisering av pasientene. Begrenset antall sykehjemsplasser fører til at presset på hjemmetjenestene blir ganske stort. Enkelte kommuner har også

lang behandlingstid for søknad om sykehjemsplass, i 2014 opp til ca et år. Det er også eksempler på pasienter som har blitt innvilget rett til sykehjemsplass, men som likevel har måttet vente svært lenge. Videre er det enkelte kommuner som har problemer med legevaktordningen sin, dels på grunn av mangel på leger og i noen tilfeller på grunn av administrative rutiner. Enkelte kommuner i fylket har også skåret ned på midlene som brukes til rus og psykiatri. Dette er Fylkesmannen bekymret for, særlig siden det også skjer nedskjæringer i psykiatrien i helseforetaket, og siden det i Grenlandsområdet er betydelige rusproblemer blant ungdom og har vært mange overdosedødsfall.

Samhandlingsreformen

Samhandlingsreformen drives godt i Telemark. Fylkesmannen er blant annet med i fagforum for koordinerende enhet i helseforetaket, og har opprettet et nettverk for koordinerende enheter i kommunene. Vi følger også med på etableringen av plasser/enheter for øyeblikkelig hjelp i kommunene, og har vært på befaringer hos noen av disse enhetene i 2014. På tross av velfungerende arenaer for samhandling, er det likevel en god del praktiske problemer med samhandlingen mellom helseforetaket og kommunehelsetjenesten. Dette skyldes blant annet at enkelte kommuner har for få sykehjemsplasser og derfor manglende muligheter til å ta imot utskrivningsklare pasienter fra sykehusene. Fylkets største kommune, Skien, fikk i 2014 hele 8.7 millioner kroner i dagbøter fra Sykehuset Telemark HF, på grunn av 1832 liggedøgn for pasienter som var erklært utskrivningsklare men som kommunen ikke kunne ta imot. Dette var en betydelig økning fra 2013, da Skien fikk 1.2 millioner kroner i slike dagbøter.

Allmennlegetjenesten

Telemark sliter en del med rekruttering, og har i noen grad måttet basere seg på korttidsvikarer. Enkelte fastleger har en for høy utskrivning av vanedannende medikamenter, og Fylkesmannen har i 2014 behandlet flere tilsynssaker (klagesaker) om dette. Fastlegeordningen kom i stort fokus ved årsskiftet 2013/2014, fordi det var 5 fastleger i fylket som reserverte seg mot ulike helsetjenester av samvittighetsgrunner. Dette gjaldt helsetjenester som ulike former for prevensjon, dessuten henvisning til abort og henvisning til assistert befruktning. Det var mye fokus på dette også i

media. Fylkeslegen rådet kommunene til å unngå ansettelse av fastleger som reserverte seg, og i januar 2014 opprettet Fylkesmannen 10 tilsynssaker med bakgrunn i reservasjonspraksis (saker mot 5 fastleger, 2 kommuneoverleger og 3 kommuner).

Sakene ble sendt til Statens helsetilsyn for sluttbehandling, for å få konklusjoner som kunne gjelde for hele landet. Statens helsetilsyn har konkludert med at fastleger ikke kan reservere seg mot helsetjenester av samvittighetsgrunner. Sakene har understreket fastlegenes plikt til å gi alle allmennlegetjenester innen somatikk, psykisk helse og rus til alle sine listepasienter. Se også rapportering i vedlegget, pkt. 84.1, til Helse og omsorgsdepartementet.

Steinar Aase
Fylkeslege

Barnevern og skole

Tall viser at kun 34 % av barn og unge med tiltak fra barnevernet fullfører videregående opplæring.

Det viktigste for at et barn skal lykkes med å fullføre videregående opplæring, er at oppmerksomheten rettes mot behovet for støtte til skolearbeidet, mer enn til hvordan det skjer.

I 2014 iverksatte Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) en langsiktig skolesatsing for å bedre utdannings-situasjonen og skoleresultatene for barn i barnevernet gjennom holdningsendrende og kompetansehevende tiltak rettet mot ansatte i barnevern- og skolesektoren. Det å mestre skole og utdanning er en av de enkeltfaktorene som har størst betydning for å lykkes i voksenlivet.

Det har over hele landet, også i Telemark, blitt arrangert dialogkonferanser for å skape en felles kultur som styrker barn i barnevernets skole- og utdanningssituasjon. Dialogkonferansene var også en arena for å diskutere videre tiltak og faglige innspill til arbeidet med å lage en veileder på området. Tilbakemeldingene fra de som var til stede på konferansen var positive og en god start på det videre arbeidet.

BLD startet i 2014 opp arbeidet med å utarbeide en kunnskapsbasert, faglig veileder som tydeliggjør samarbeidsflater og gir eksempler på gode samarbeidsmodeller mellom skole, barnevern, barn og unge og deres omsorgspersoner. Fylkesmannen i Telemark er representert i arbeidsgruppen som utarbeider veilederen som skal være ferdig til skolestart 2015.

Som et ledd i skolesatsingen er det også innført en funksjon som skoleansvarlig ved alle statlige institusjoner for å styrke beboernes skole- og utdanningssituasjon. I Telemark har denne funksjonen også blitt etablert i private bofellesskap. Fylkesmannen vil også i fremtiden ha fokus på barn og unges skolesituasjon i vår kontakt med den enkelte institusjon og bofellesskap. Barnevern- og skoleansatte i Telemark har ønsket tiltakene fra skolesatsingen velkommen og Fylkesmannen vil også i 2015 være en samarbeidspartner i dette arbeidet.

Et forpliktende tverretatlig og tverrfaglig samarbeid

De fleste tiltakene som settes i gang for å styrke barn med tiltak fra barneverntjenestene sine skoleprestasjoner, ser ut til å ha en positiv effekt. Det er imidlertid av vesentlig betydning at tiltakene samkjøres på ulike nivå og gjennom samarbeid med alle involverte.

Fylkesmannens forventninger

Fylkesmannen vil i vår kontakt med barneverntjenestene, institusjonene, skoler, skolehelsetjenesten og andre samarbeidspartnere holde fokuset oppe på viktigheten av samarbeid for å styrke skoleprestasjonene til barn med tiltak fra barneverntjenestenes. Når veilederen er klar vil vi være en samarbeidspartner i arbeidet for å gjøre den kjent i Telemark. Vi har forventninger til at ansatte i både barnevern og skole bruker den aktivt i arbeidet for at barna og unge skal fullføre videregående opplæring.

Unge talenter for framtida

Barn og unge som har det vanskelig er en særlig utsatt og sårbar gruppe. Tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid mellom tjenestene er avgjørende for å hjelpe dem.

Alle landets fylkesmenn har i 2015 fått et felles embetsoppdrag fra fem departementer om å rette en særskilt innsats overfor utsatte barn og unge. Arbeidet skal ses i sammenheng med Regjeringens mål om økt gjennomføring i videregående opplæring, satsing på rus og psykisk helse og etablering av et tettere samarbeid mellom barnevern, helsestasjons- og skolehelsetjenesten, barnehage, skole og NAV. Fylkesmannen i Telemark vil stimulere til bedre samhandling og systematisk samarbeid mellom tjenestene lokalt for å gi et godt tilbud til barn og unge som har det vanskelig.

Talenter for framtida

Talenter for framtida er et langsiktig, regionalt samarbeid for å styrke innsatsen overfor utsatte barn og unge i Grenland på tvers av kommunegrensene og forvaltningsnivåer. Sammen om satsingen står kommunene Kragerø, Drangedal, Bamble, Porsgrunn, Skien og Siljan, fylkeskommunen, NAV og fylkesmannen. Det er formulert

følgende målsetting for arbeidet: «Gjennom felles satsing på forebyggende arbeid, tidlig innsats og økt samarbeid, skal vi bidra til at flere unge gjennomfører skolen og kvalifiserer seg til arbeidslivet».

Fem innsatsområder

Det er det valgt ut fem satsingsområder i Talenter for framtida:

- › Gode overganger (2012-13)
- › Foreldresamarbeid (2012-13)
- › Færre på passive ytelser (2014)
- › Tidlig innsats (2015)
- › Tverrfaglig samarbeid (2015)

Tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid I 2015 arbeides det med de to siste satsingsområdene som er Tidlig innsats og Tverrfaglig samarbeid. Arbeidet bygger videre på tidligere arbeid og følger samme metode som foregående år, med tverrfaglige arbeidsgrupper i hver kommune. Målsettingen er at kommunene/fylkeskommunen skal ta i bruk en helhetlig,

kunnskapsbasert modell som sikrer tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid overfor barn og unge. Det skal avklares om det er ønskelig å bruke BTI-modellen i arbeidet med satsingsområdene tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid.

Kartlegging av dagens praksis

I april/mai 2015 skal kommunene i Grenland gjennomføre en spørreundersøkelse i tjenestene som jobber med barn og unge for å kartlegge dagens praksis knyttet til tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid. KoRus - Sør (kompetansesenter for rus – Region Sør) skal gjennomføre undersøkelsen og analysere resultatene. Resultatene vil være viktige for å videreutvikle tiltak og styrke det tverrfaglige samarbeidet om barn og unge.

Representanter for prosjektet Talenter for Framtida i Telemark ble invitert til OECD for å fortelle om erfaringene sine i fjor.

Foto: FM Telemark

Kafedialoger er brukt
som virkemiddel i Ta-
lenter for framtida. Her
er ordfører Kåre Preben
Hegland i samtale med
elever i Kragerø.
Foto: Styrk Fjærtøft
Trondsen

For dårlig på ung helse

Skolehelsetjenesten er ikke bra nok i Telemark, og heller ikke i landet for øvrig.

Tall fra SSB viser at pr 16. april 2015 har Telemark 37 596 innbyggere i alderen 0-18 år, som alle har rett på gode og forsvarlige tjenester fra helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Både nasjonalt og lokalt har brukere av tjenestene signalisert at de mener de får for lite tjenester, og da spesielt skolehelsetjeneste. Dette er også noe som kommer fram i en rapport fra Barneombudet. Vinteren 2015 gikk elever i demonstrasjonstog mot Stortinget for å få flere helsesøstre og en bedre og mer tilgjengelig skolehelsetjeneste. De signalene Fylkesmannen har mottatt fra fagmiljøene i Telemark, støtter den nasjonale bekymringen, og viser at også fagfolk i Telemark er bekymret for tjenesten og tilgjengeligheten.

Større overføringer

Helse- og omsorgsdepartementet styrket rammeoverføringene til landets kommuner med 180 millioner kroner i 2014, med den hensikt å styrke helsestasjons- og skolehelsetjenesten i kommunene. De 180 millionene ble fordelt på kommunene etter innbyggertall, men ingen kommune fikk mindre enn 100 000 kroner. Fylkesmannen gjennomførte i overgangen fra 2014-2015 en kartlegging av hvilke kommuner som hadde brukt disse midlene etter intensjonen. I denne kartleggingen oppgav 6 av 18 kommuner i Telemark at de hadde styrket helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Kommunene som hadde styrket tjenesten, oppga at de hadde benyttet midlene slik:

- › Spe- og småbarn (3 årsverk)
- › Psykolog (1 årsverk)
- › Skolehelsetjeneste (0,95 årsverk)
- › Friskliv og folkehelse (0,5 årsverk)
- › Koordinering av tverrfaglig samarbeid (0,1 årsverk)

Til sammen ble disse tjenestene i Telemark fylke styrket med 5,55 årsverk i 2014. Av disse årsverkene kan 0,5 årsverk til friskliv og folkehelse ikke sies å være en direkte styrking av helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Den totale styrkingen i 2014 blir derfor 5,05 årsverk i Telemark. Kartleggingen viste også at 2 kommuner hadde redusert antall årsverk i tjenesten, mens en kommune hadde planer om å styrke tjenesten med ytterligere 0,6 årsverk i 2015. Fylkesmannen vil følge med på utviklingen i denne tjenesten fremover, med både kartlegginger og tilsyn.

Fylkesmannen rådgir

Fylkesmannen er svært opptatt av at helsestasjons- og skolehelsetjenestene skal fungere etter hensikten, og vil prioritere disse feltene for oppfølging med tilsyn. Vi vil også i større grad enn før være tilgjengelige for rådgivning og veiledning på disse feltene. Det er dessuten etablert et samarbeid med nettverk av ledende helsesøstre i Telemark, som man ønsker å utvikle videre. Hvis det blir mulig av kapasitetsgrunner, vil vi også satse på å få barn, ungdom og pårørende mer direkte i tale for å høre hvordan de opplever disse tjenestene og om de har forslag til forbedringer.

Psykisk helsevern bygges ned

Tilbudet til psykisk syke i Telemark er i ferd med å bli redusert, på tross av Regjeringen sine styringssignaler om det motsatte.

Psykisk sykdom er utbredt i befolkningen. I Norge er forekomsten mindre enn i de fleste europeiske land, men likevel representerer psykiske sykdommer og symptomer et betydelig helseproblem i befolkningen. Ca 20-25% av alle nordmenn har til et hvert tidspunkt en psykisk lidelse, og ca. halvparten av befolkningen kommer til å få en psykisk lidelse i løpet av livet¹. Blant de vanligste lidelsene er angst og depresjon. Psykiske symptomer starter ofte tidligere i livet enn andre helseproblemer, og kan få store konsekvenser for utdanning, arbeid, familieliv og sosiale relasjoner.

Mer i Telemark

I Telemark er psykisk sykdom mer vanlig enn gjennomsnittet for hele landet. Det vet vi blant annet fra statistikk over diagnoser hos legevakter og fastleger. Fylkesmannen har en del henvendelser fra mennesker med psykisk sykdom og rusproblemer, som opplever at de har problemer med å få hjelp i helsevesenet.

Dagens samfunn er travelt og krevende, og personer med psykisk sykdom kan lett bli tapere. Dessuten er det moderne samfunnet sårbart. Ustabile personer med store psykiske problemer kan lett bli en trussel mot hele samfunnet, noe vi ser ved terrorhandlinger og andre typer forbrytelser. En stor andel av mordene som skjer i Norge, blir begått av psykisk syke mennesker.

I Telemark var det i 2014 et slikt drap som ble begått av en psykisk syk person. Vedkommende hadde henvendt seg til behandlingsapparatet før hendelsen for å få hjelp, uten å lykkes. Fylkesmannen opprettet flere tilsynssaker i den forbindelse. Sakene er sendt til Statens helsetilsyn og vil bli avgjort der.

Bekymret for nedgang

Fylkesmannen er bekymret over reduksjoner som skjer i det psykiske helsevesenet i Telemark. Reduksjonene har foregått over flere år, og ser ut til å fortsette. Ved Sykehuset Telemark HF ble antallet årsverk i Psykiatrisk klinikk redusert med 23 hele stillinger fra 2013 til 2014. For 2015 er det varslet en reduksjon på ytterligere 9 årsverk. Post C på DPS Skien ble lagt ned på senhøsten 2013. I 2011 ble post 1b på intermedieæravdelingen lagt ned. Budsjettet for Psykiatrisk klinikk ble redusert med ca. 15 millioner kroner i 2013, og ytterligere ca. 11.5 millioner i 2014.

Også i kommunene

Reduksjoner har også skjedd i flere kommuner. Bildet der er noe variert. Noen få kommuner rapporterer om uendret status fra 2013 til 2014. Noen kommuner oppgir data som gjør det vanskelig å konkludere. Fylkesmannens kartlegginger i Telemark viser imidlertid at det i flere kommuner har skjedd en reduksjon i finansieringen av psykiatri og rusomsorg fra 2013 til 2014.

Som tilsynsmyndighet for helsevesenet har Fylkesmannen et stadig fokus på disse forholdene, og melder også videre om utviklingen til sentrale myndigheter. Fylkesmannen finner grunn til å minne om samhandlingsreformen for helsevesenet, som innebærer at kommunene og helseforetakene skal se sin innsats i sammenheng og satse på å finne gode fellesløsninger. Hvis det skjer reduksjon for psykiatrien i helseforetaket, burde dette kompenseres ved økt innsats i kommunene. Når det skjer reduksjoner begge steder, blir resultatet spesielt ille for de pasientgruppene som det her gjelder.

Det er også stor interesse for faglige konferanser innen feltet psykisk helse- og rusarbeid. Forum for psykisk helsearbeid i Telemark arrangerte i samarbeid med KS og Fylkesmannen i Telemark sin årlige høstkonferanse, denne gang med tema «Recovery – Når de profesjonelle ikke lenger har enerett på svarene – fra pasient til person». Denne konferansen samlet rekordmange deltakere både fra brukere, pårørende, helsepersonell og andre.

1: Bang Nes R, Clench-Aas J.
Psykisk helse I Norge. Rapport 2011:2
fra Folkehelseinstituttet.

Fylkesmannen er bekymret over reduksjoner som skjer i det psykiske helsevesenet i Telemark. Reduksjonene har foregått over flere år, og ser ut til å fortsette.

Foto: Scanpix

Nye former for tilsyn

At kommunene går seg selv i sømmene, er en av de nye tilsynsmetodene Statens Helsetilsyn nå prøver ut.

Statens helsetilsyn bestemmer i store trekk den tilsynsvirksomheten som Fylkesmannen gjør med helsevesenet, NAV og barnevernet. I embetsoppdraget som Fylkesmannen mottar hvert år, er det spesifisert hvor mange tilsyn vi skal gjøre og på hvilke områder. De siste årene har kravet til oss i Telemark vært 3 systemrevisjoner med spesialisthelsetjenesten, 10 med kommunale helse- og omsorgstjenester, 3 med folkehelsearbeid, 3 med NAV, 3 med kommunalt barnevern, og 1-2 med barnevernsinstitusjoner. I tillegg kommer en rekke individtilsyn i barnevernet. Ikke alle fylkesmannsembeter klarer å innfri kravene til antall tilsyn. Embetsoppdraget fra Statens helsetilsyn spesifiserer at når det er ressursproblemer, skal Fylkesmannen prioritere klagesaksbehandlingen høyere enn tilsynene/revisjonene.

Ofte felles temaer

Statens helsetilsyn bestemmer mange av temaene for tilsyn/systemrevisjoner, ved at de gir beskjed om regionale eller landsomfattende. Videre har tilsyn/revisjon for det meste vært utført som systemrevisjon, der metodikken i detalj er bestemt av Statens helsetilsyn.

De senere årene har Statens helsetilsyn åpnet for flere tilsynsmetoder, og vi har benyttet oss av dette. Her skal noen av dem nevnes:

Uanmeldte tilsyn

Uanmeldte tilsyn gir større mulighet for å rykke ut på tilsynsbesøk på kort varsel, når vi ut fra lokale kunnskaper ser at det kan være grunn til det. Noen ganger får vi uventede opplysninger i klagesaker, ved henvendelser fra publikum eller ved oppslag i media. Slike opplysninger kan gi behov for å undersøke sakene nærmere ved et snarlig tilsyn. Da passer ikke systemrevisjon, for ved slik revisjon skal varsling og utveksling av informasjon skje lang tid i forveien, foruten at temaene da blir kjent i god tid og gir virksomheten muligheter til å endre på forholdene før vi kommer. Ved uanmeldt tilsyn får vi anledning til å se hvordan virksomheten driver til daglig. For oss er dette en effektiv måte til å føre tilsyn i vårt eget fylke. Eksempler på uanmeldte tilsyn er tilsynet med Marienlyst sykehjem i Kragerø i desember 2012, helseforetakets ambulansedrift i Tinn i mars 2014, Rjukan sykehus i mars 2015, St. Hansåsen sykehjem i Porsgrunn i november 2014, Stathelle bokollektiv og Bamble helsehus i desember 2014, og Furumoen bofellesskap for demente i 2015. Fra Fylkesmannens side har alle disse blitt oppfattet som nyttige tilsyn der vi har gjort vesentlige funn, som virksomhetene måtte korrigere.

Egentilsyn

En annen ny metodikk er egentilsyn. Dette prøvde vi ut i 2014 ved tilsyn med

NAV-kontorene i Skien, Porsgrunn, Bø, Fyresdal, Nissedal og Drangedal. Kommunene fikk da tilsendt en rekke spørsmål som de skulle undersøke og besvare angående egen virksomhet.

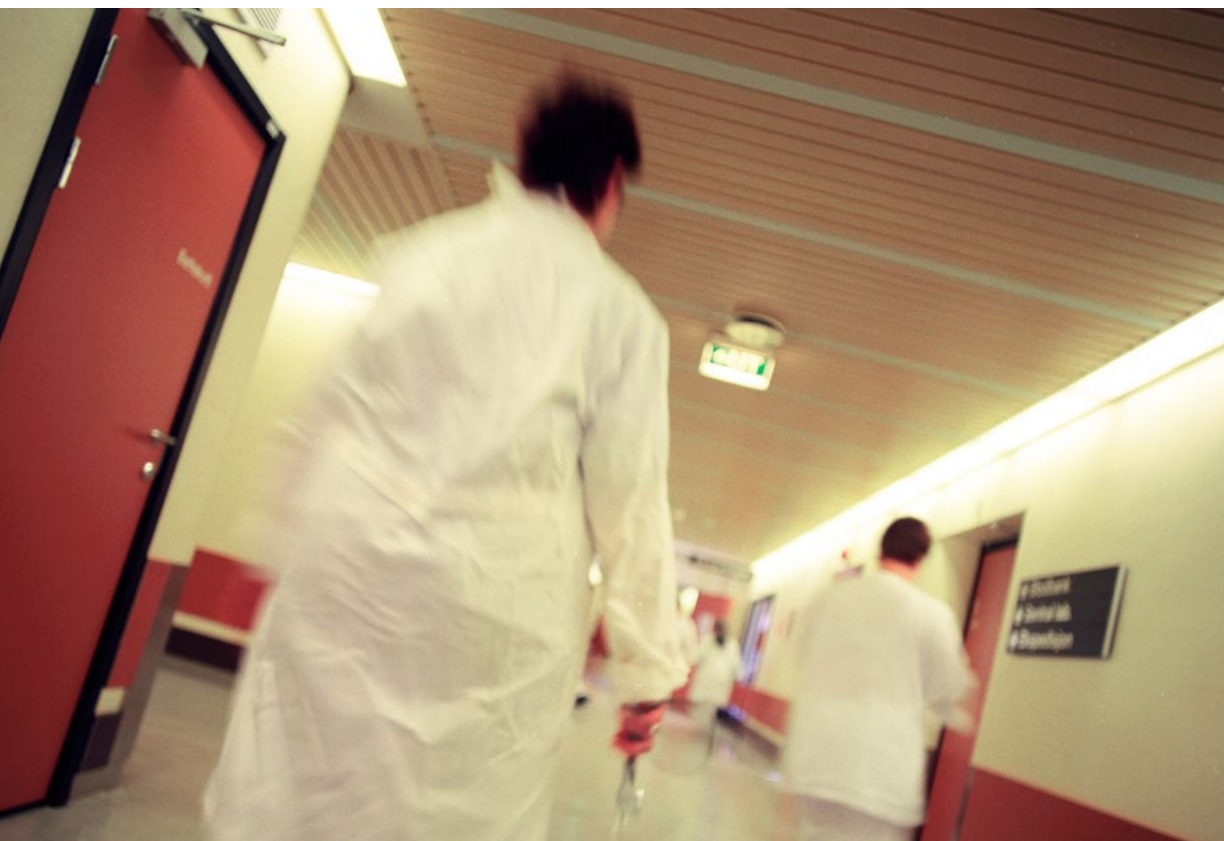
Tilbakemeldingene fra kommunene tyder på at de har hatt stort utbytte av at de selv går gjennom sin praksis, finner sviktområder og iverksetter forbedringsaktiviteter. Bruk av egenvurdering gir også mulighet for å nå flere kommuner når tilsynsressursene brukes på denne måten. Kommunene vil også i 2015 bli oppfordret til å gjennomføre egentilsyn på både «sosialområdet» i NAV og den kommunale barneverntjenesten.

Kunnskapsutveksling

Ved valg av egenvurdering som metodikk legges det stor vekt på kunnskapsutveksling, opplæring og veiledning for å stimule-

re til nødvendig forbedring. Derfor er selve prosessen helt sentral. Det er nyttig å måtte vurdere praksis opp mot lovkrav. Kommunene som velger å gjennomføre egentilsyn mottar innledningsvis en grundig veileder for tilsynet med tydeliggjøring av metode, tema og aktuelt lovverk. I forbindelse med egentilsynene har Fylkesmannen fellesmøter med de kommunene som gjennomfører disse. Der kommunene selv mener å ha avdekket lovbrudd, skal Fylkesmannen følge dette opp inntil forholdene er brakt i orden.

Skriftlige stikkprøvetilsyn på avgrensede områder vil også bli brukt, og vi har konkrete planer for et slikt i 2016.

Flere av tilsynene Fylkesmannen har hatt har gitt vesentlige funn, som virksomhetene har måttet korrigere.

Foto: Scanpix

Ny framtid i egen bolig

Boligsosialt arbeid handler både om å skaffe boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet og styrke den enkeltes mulighet til å mestre boforholdet.

Den nasjonale strategien for boligsosialt arbeid (2014 – 2020) «Bolig for velferd» skal samle og målrette den offentlige innsatsen overfor vanskeligstilte på boligmarkedet. Boligen er en forutsetning for velferden og for at vi skal kunne stå i et utdanningsløp, danne familie, ha en stabil tilknytning til arbeidslivet og ta vare på helsen vår.

Ikke uten hjelp

Vanskeligstilte på boligmarkedet er personer og familier som ikke har mulighet til å skaffe seg og /eller opprettholde en tilfredsstillende bosituasjon på egen hånd. Personer og familier med lave inntekter, unge som står utenfor utdanning og arbeidsliv, flyktninger, tidligere innsatte, personer med rusproblemer og/eller psykiske lidelser og personer med nedsatt funksjonsevne er grupper som er overrepresentert blant vanskeligstilte på boligmarkedet. Det er i utgangspunktet et personlig ansvar å skaffe seg et sted å bo. Det offentlige oppgave er å legge til rette for at folk kan klare det. De som imidlertid ikke er i stand til å skaffe seg en bolig og bli boende, skal få den hjelpen de trenger. Hjelpen som gis skal i størst mulig grad sette folk i stand til å mestre egne liv.

Barnefamilier og unge

Det er i strategien lagt opp til en særlig innsats overfor barnefamilier og unge. Dette er viktig for barna her og nå, og for

å forebygge reproduksjon av ulikhet. Barn i lavinntektsfamilier bor ofte dårligere og trangere enn andre, og de bor sjelden i en bolig som familien eier selv.

Tall hentet fra SSB viser at andelen av barn i Telemark som lever i familier med vedvarende lavinntekt samt andel barn som bor i hushold som mottar sosial hjelp i mange tilfeller er høyere enn i landet for øvrig.

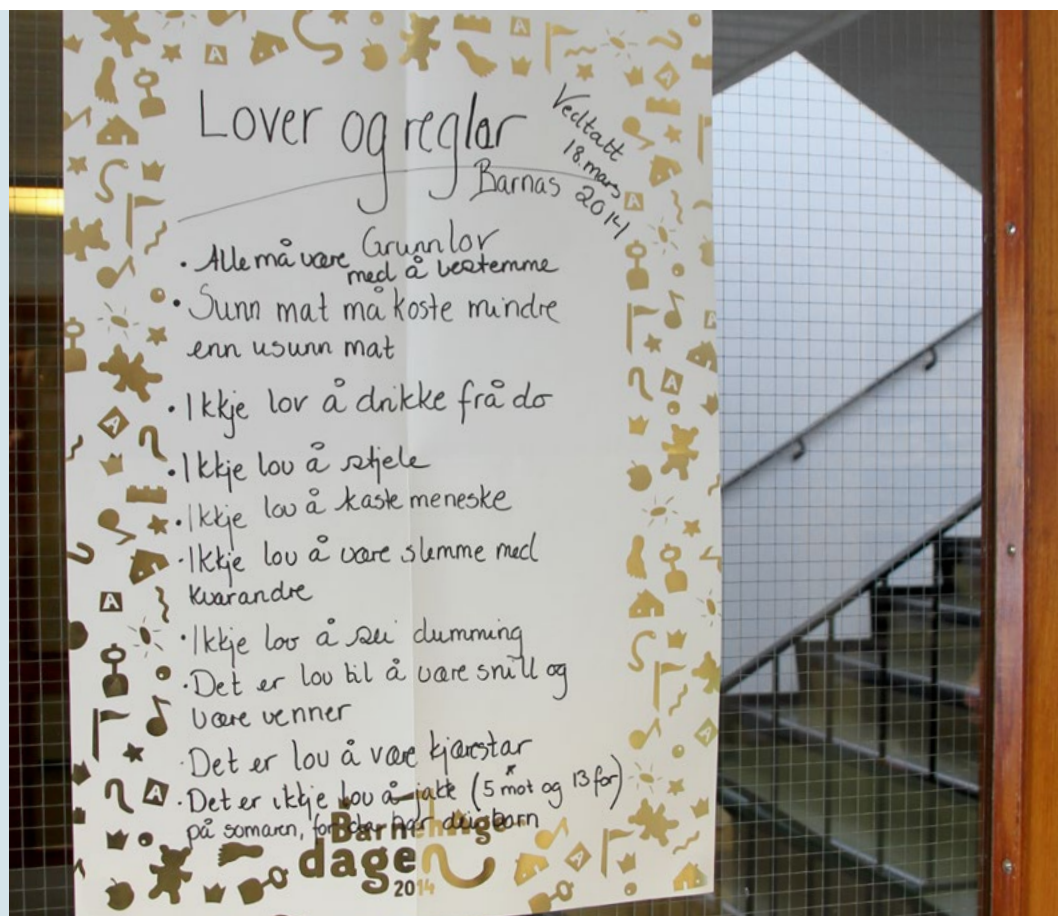
Det er kommunene som har hovedansvaret for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Ansvar er hjemlet i følgende lover;

- › Lov om folkehelsearbeid
- › Lov om kommunale helse og omsorgstjenester
- › Lov om planlegging og byggesaksbehandling
- › Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen

Frivillige og ideelle organisasjoner er sentrale samarbeidspartnere.

Utfordringer

Kommunene skal ivareta oppgavene med å gi råd og veiledning, skaffe egnede boliger, tildele økonomisk støtte, iverksette bo- og nærmiljøtiltak samt å gi oppfølging og tjenester i hjemmet. For å klare dette må de sette langsiktige mål, utvikle tiltak og ha virkemidler.

Skolebarna i Nissedal laget et gene grunnlov i forbindelse med jubileet i 2014.

Foto: Anne Spånem

	Vedvarende lavinntekt 3-års- definisjon ²	Vedvarende lavinntekt 4-års- definisjon ³	Andel barn i hushold som mottar sosialhjelp ⁴	Andel barn i hushold der yrkesinntekt er viktigste kilde ⁵	Andel barn uten yrkes- tilknyttede i hush. ⁶
Alle barn (landet)	8,0	5,0	5,7	89,1	8,3
0805 Porsgrunn	7,1	4,2	5,1	88,0	9,1
0806 Skien	12,8	8,9	7,9	84,0	12,7
0807 Notodden	8,8	5,1	8,4	83,6	12,1
0811 Siljan	8,1	5,5	5,5	87,1	10,5
0814 Bamble	6,9	4,3	7,4	88,2	8,7
0815 Kragerø	10,5	6,8	10,0	84,3	13,2
0817 Drangedal	11,0	9,4	8,2	85,9	11,2
0819 Nome	12,6	8,6	10,5	83,8	14,3
0821 Bø (Telem.)	10,0	5,9	8,0	87,2	11,3
0822 Sauherad	14,6	9,9	5,2	86,0	11,4
0826 Tinn	8,2	4,0	4,5	91,3	7,1
0828 Seljord	7,6	3,4	6,7	88,6	8,7
0834 Vinje	6,0	3,4	4,2	93,1	6,7

Inntektsstatistikk for
husholdninger,
Kilde: Statistisk
sentralbyrå

Slik kan du klage på helsetjenester

Dersom du som pasient, bruker eller pårørende opplever at det ikke gis helse- og omsorgstjenester, eller at kvaliteten på tjenestene er uforsvarlig, har du mulighet til å klage.

Loven skal sikre at alle gis tilgang på nødvendige helsetjenester, og at disse er av forsvarlig kvalitet. Retten til nødvendig helsehjelp er nedfelt i pasient- og brukerrettighetsloven §§2-1a og 2-1b. Klagen kan også gjelde forhold slik som at helsepersonell gir utilstrekkelig eller gal informasjon, at helsepersonell bryter taushetsplikten, eller ulovlig bruk av tvang overfor pasienter.

Hva kan jeg klage på?

Det er to typer klager i helse- og omsorgssaker, som behandles noe forskjellig hos Fylkesmannen.

Rettighetsklager er når du har fått avslag på en helse- og omsorgstjeneste du har søkt på. Slike klager skal rettes mot den som har fattet vedtaket, og oversendes derfra til Fylkesmannen som behandler klagen og avgjør saken endelig. Det er vanligvis kommunen, sykehuset eller en annen institusjon som fatter vedtakene det kan klages på i rettighetsklage-saker. Det er kun pasienten selv, pasientens foresatte eller en annen med fullmakt fra pasienten som kan klage på avslag på helsetjenester. Førsteinstansen har plikt til å bistå deg som klager med å skrive klagen.

Tilsynssaker er klager hvor Fylkesmannen får en klage fra deg som pasient, pårørende eller annen interessent i saker som gjelder kvaliteten på helsehjelpen, eller helsepersonells oppførsel. Saksbehandlingen skal i

slike saker skje etter reglene i bl.a. pasient- og brukerrettighetsloven §§7-4 og 7-4a. Slike klager gjelder typisk ting som:

- › Faglig uforsvarlig behandling
- › Dårlig kommunikasjon
- › Blitt avvist fra øyeblikkelig hjelp
- › Saksbehandlingsfeil ved vedtaket
- › Andre forhold som er kritikkverdige

Hvordan sender jeg en klage til Fylkesmannen i tilsynssaker?

Fylkesmannen foretrekker å ta i mot klager som brevpost. Dersom klagen inneholder taushetsbelagt eller sensitiv informasjon må klagen sendes med vanlig brev. Vi kan også motta klager per telefon, men vi anbefaler sterkt å sende inn en skriftlig klage dersom du er i stand til å skrive.

Hva burde jeg ha med i klagen?

Klagen må inneholde navn og helst fødselsnummer på pasienten. Den må også inneholde informasjon om hvem klagen rettes mot. Hvis det er helsepersonell som påklages bør de navngis med fullt navn og stilling samt hvor de jobber. Klages det på sykehuset, bør det oppgis hvilken del av sykehuset klagen er rettet mot (klinikk, avdeling, sengepost osv.). Det bør også være informasjon om tidspunkt for hendelsen. Kontaktinformasjon, slik som telefonnummer og adresse til klageren og pasienten bør også være med i klagen. En konkret og kortfattet klage med all relevant informasjon

vil som regel medføre kortere saksbehandlingstid.

Hva om jeg ønsker å klage på flere virksomheter eller personer i samme klage? Det anbefales å sende to klagebrev dersom klagen retter seg mot mer enn én virksomhet, eller hvis klagen gjelder både en virksomhet og helsepersonell.

Kan jeg klage på andres vegne?

Ved en rettighetsklage må du da ha fullmakt fra pasient/bruker, eller være verge for denne. Dersom pasienten/brukeren mangler evne til å fremsette klage, vil klage fra pårørende normalt bli behandlet. Ved klage på andres vegne vil reglene om taushetsplikt kunne hindre at Fylkesmannen gir klageren full informasjon om sakens behandling.

Hvor lang behandlingstid kan jeg forvente?

Behandlingstiden kan i stor grad være avhengig av hvor mye informasjon som må hentes inn, og hvor lang tid dette tar. Det kan være store forskjeller fra sak til sak, men klagen vil som oftest bli behandlet ferdig innen 5 måneder. Dersom det skal innhentes uttalelser fra klager i saken vil et raskt svar tilbake til Fylkesmannen kunne bidra til en kortere behandlingstid.

Hvordan behandles klagen min?

Det blir innhentet informasjon fra virksomheten og helsepersonellet som det er klaget på. Dersom det mangler informasjon i klagen, vil klager bli forespurt om dette før informasjonen innhentes fra virksomheten eller helsepersonellet. Når vi er trygge på at vi har all nødvendig informasjon i saken, vurderes den da som regel av en jurist og av en helsefaglig saksbehandler. Etter at dette er gjort sendes det ut et brev hvor resultatet av saken oppgis og saken avsluttes. I de fleste saker vil klager få innsyn i relevante saksdokumenter, og mulighet til å uttale seg om disse etter reglene i pasient- og brukerrettighetsloven §7-4a ved tilsynssaker. Dersom det er tale om en tilsynssak, vil alltid helsepersonellet og virksomheten få avslutningsbrevet. Dersom klager også er pasient eller bruker i saken, vil klager også få avslutningsbrevet. Dersom du klager på vegne av noen andre, og ikke har fullmakt, vil du ikke alltid motta avslutningsbrevet. Ved avgjort rettighetsklage får både den som er påklaget og klager svaret fra Fylkesmannen. Fylkesmannens avgjørelse i saken er endelig. Dersom du skulle ønske å overprøve Fylkesmannens avgjørelse må dette gjøres ved å anlegge sak ved tingretten.

Helse, trygghet – og teknologi

Ny teknologi er ett av virkemidlene som kan føre til at befolkningen skal kunne bo lengre hjemme.

Velferdsteknologi er en viktig del av den nasjonale satsingen som har som mål å møte morgendagens omsorgsutfordringer. Trygghet og egenmestring hjemme i hverdagen, ved hjelp av teknologiske løsninger er målet.

Gamle Ekdahls nye hjem

Ved behandling av revidert nasjonalbudsjett 2013 vedtok Stortinget at det skulle etableres en nasjonal satsing på velferdsteknologi – nasjonalt velferdsteknologi-program. Satsingen skulle særlig være knyttet til trygghetsskapende teknologi og mestringsteknologi. Den nasjonale satsingen skulle være bred, og ved inngangen til 2015 var det 34 utviklingskommuner med i tiltaket. Telemark har pr 16. april 2015 én kommune med i det nasjonale velferdsteknologiprogrammet, og det er Skien.

Skien har GPS og velferdsteknologiske løsninger i sykehjem som sine satsningsområder i programmet. Lyngbakken bo- og behandlingssenter ble åpnet i 2014, og er et moderne sykehjem der Skien kommune har investert i velferdsteknologi. I anskaffelsen av velferdsteknologi har kommunen benyttet innovative løsninger, hvor leverandører har blitt invitert inn i demonstrasjonsleiligheten «Gamle Ekdahls nye hjem» for å presentere sine produkter.

Signalmottak

I «Helsedirektoratets anbefalinger på det velferdsteknologiske området» anbefaler direktoratet blant annet at kommunene skal gå over fra analog til digital kommunikasjonsplattform, starte planlegging av nye løsninger rundt signalmottak fra velferdsteknologiske produkter, og orientere seg i det velferdsteknologiske markedet. Dette er oppgaver som er omfattende og som krever kompetanse på velferdsteknologi.

De fleste kommuner har erfaringer med velferdsteknologiske produkter uten at de er med i det nasjonale utviklingsprogrammet. Utviklingssentrene for sykehjem og hjemmetjenester jobber også aktivt med utprøving av ulike former for velferdsteknologi. For at kommunene skal kunne møte anbefalingene fra Helsedirektoratet, blir det viktig at de trekker veksler på hverandres erfaringer og kompetanse. Fylkesmannen ser det derfor som viktig at det etableres samarbeidsarenaer på tvers av kommunegrensene. Fylkesmannen vil bidra i denne prosessen, og har et ansvar gjennom det nye kommunale innovasjons- og kompetansetilskuddet som Fylkesmannen forvalter fra og med 2015.

Befolkningen skal kunne
bo lengre hjemme, men
det skal være trygt.
Det krever teknologisk
utstyr og kompetanse.
Foto: Scanpix

Nye krav – sikrere kjøring

Klarere helsekrav skal gi økt trafikk-sikkerhet og enklere saksbehandling i førerkortsaker.

Foto: FM Telemark

1. september 2015 kommer nye helsekrav-bestemmelser som vil gjøre det raskere og enklere for den enkelte. De fleste vil da kunne få helseattesten de trenger hos fastlegen. Samtidig får Fylkesmannen betydelig færre saker og regelverket blir mer entydig. Endringene vil bidra til økt trafikk-sikkerhet.

Forslaget til nye bestemmelser tar utgangspunkt i hvilke helsekrav som må være oppfylt for å redusere risikoen for ulykker i trafikken fremover. Ved at helsekravene blir klarere, vil førerkortsøkere og innehavere av førerkort få økt rettssikkerhet.

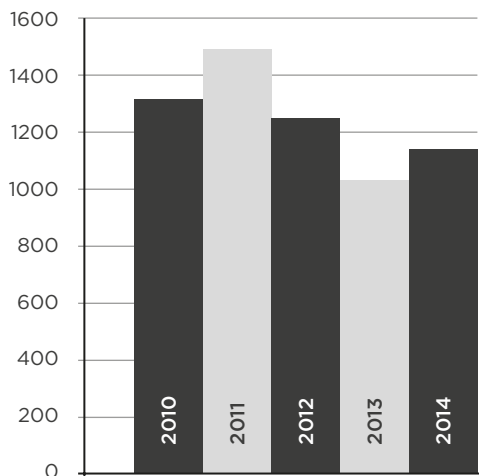
Økende saksmengde

Saksmengden på førerkortfeltet hos fylkesmennene har vært sterkt økende de senere årene. Rundt halvparten av sakene gjelder dispensasjon fra førerkortforskriftens helsekrav. Resten er saker hvor Fylkesmannen etter melding fra lege, psykolog eller optiker tilrår overfor politiet at førerkortet blir inn-dra, eller gir råd til helsepersonell og publikum i førerkortsspørsmål.

Dagens regelverk har til dels skjønns-pregede bestemmelser. For noen områder som syn og anfallslidelser er det klare grenser i forskriften for når helsekravene er oppfylt. For andre områder som rusmidler, legemidler og psykiske lidelser er helsekravet knyttet til en vurdering av om fører er skikket til å føre motorvogn.

Ansvarliggjøring

Bakgrunnen for at vi har helsekrav er å sikre at førere av motorvogn utgjør minst mulig trafikk-sikkerhetsrisiko. Riktige vedtak i førerkortforvaltningen er avhengig av gode medisinske vurderinger fra legenes og psykologenes side. Nye bestemmelser vil gjøre det nødvendig for legene å foreta en mer omfattende vurdering etter nærmere angitte vilkår for ulike sykdomstilstander, før det skrives ut helseattest. Fastlegene vil stå sentralt i dette arbeidet. I vurdering av helsekrav har spesialistvurderinger tradisjonelt blitt tillagt avgjørende vekt. Det vil fortsatt gjelde. Det er imidlertid fastlegen gjennom sin oppfølging av pasienten,

Utvikling i førerkort-saker i Telemark 2010-2014.

dels i samhandling med spesialisten, som best kan foreta en totalvurdering av om helsekrav er oppfylt.

Bilfører har ansvar

Den enkelte fører har selv et ansvar etter vegtrafikkloven for at helsekravene er oppfylt. Ved at helsekravene fastsettes i forskrift, vil det bli enklere å sjekke om helsekravene er oppfylt og om man trenger å oppsøke lege før man setter seg bak rattet igjen. Den enkelte fører vil bli ansvarliggjort og får opplysningsplikt om egen helse. Man må også kunne legitimere seg for å få helseattest.

Ved at helsekravene i stor grad fastsettes i tråd med det som er de reelle kravene i dag, vil de fleste som nå får dispensasjon fra Fylkesmannen, kunne få helseattest hos fastlege eller spesialist. Helseattest vil eventuelt kunne gis med tidsbegrensning og andre vilkår.

Personer som har hatt en «bevissthetsforstyrrelse» vil med de nye bestemmelsene oppfylle helsekravene etter seks måneder og kunne få helseattest på angitte vilkår.

Personer som tidligere har hatt hjerte- og karsykdom vil nå kunne få helseattest etter medisinsk vurdering hos fastlege og spesialist.

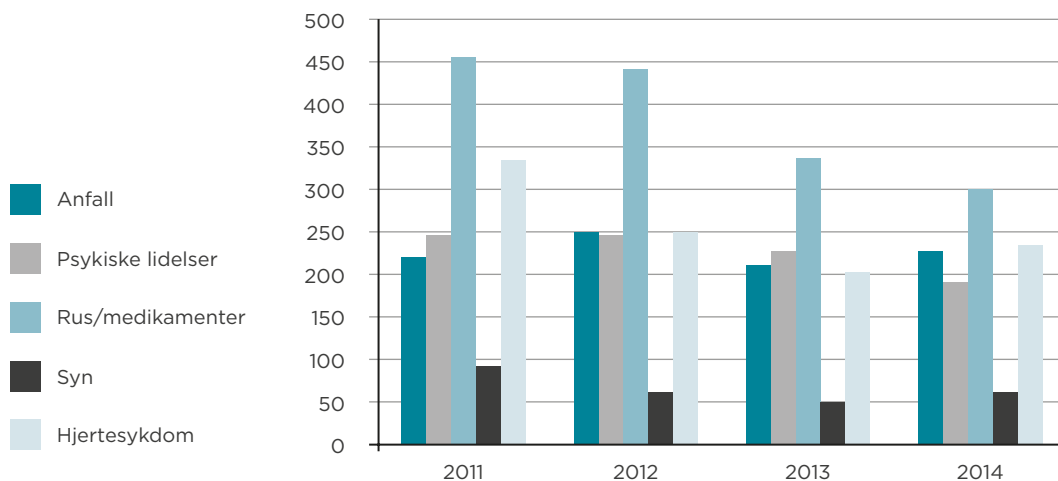
Kravene til å få førerrett etter tilbakelagt rusmisbruk og alkoholavhengighet blir også liberalisert, men det settes krav til tett oppfølging av lege og prøvetaking. Personer med syn på bare ett øye og som har førerrett i gruppe 2 og 3, vil etter nye regler ikke kunne få dispensasjon og mister dermed førerretten.

Det blir også en innstramming for personer med diabetes type 1 for førerkortgruppe 2 og 3. EU-direktivet angir minimumskrav som Norge er forpliktet til å rette seg etter.

Regelmessig bruk av beroligende legemidler som inneholder diazepam, vil etter nye bestemmelser ikke være forenlig med å føre motorvogn. Det blir også strengere krav ved bruk av andre legemidler av typen benzodiazepiner.

Telemarkstall fra 2014

Totalt behandlet Fylkesmannen i Telemark 1151 førerkortsaker i 2014. Av disse dreide 658 saker seg om dispensasjon, mens 493 gjaldt rådgivning og ulike tilrådinger. I 333 saker tilrådte Fylkesmannen overfor politiet at førerretten ble tilbakekalt.

Oversikt over de viktigste sykdomsgruppene.

Vi bruker mer medisin enn noensinne

Telemark er fortsatt et av de tre fylkene som bruker mest beroligende medisiner og sovemedisiner.

Forbruk av vanedannende legemidler som beroligende medisiner som brukes mot angst og uro, samt sovemedisiner er fortsatt høyt og jevnt økende over flere år i Telemark.

Selv om medisiner skal brukes til å behandle sykdommer, er det ikke slik at høyt forbruk av vanedannende medisiner automatisk betyr at Telemarks befolkning er sykere enn landsgjennomsnittet. Fra folkehelseprofilen 2015 vet vi imidlertid at andelen med psykiske symptomer og lidelser, samt muskel- og skjelettlidelser er høyere enn landsgjennomsnittet.

Antidepressiva er fellesbetegnelse for legemidler som brukes mot depresjoner. Forbruket av disse medisinene er høyere enn landsgjennomsnittet i Telemark.

Vanedannende medisiner

Med vanedannende legemidler menes legemidler som kan resultere i en avhengighets-tilstand hos pasienten. Dette gjelder i hovedsak legemiddelgruppene benzodiazepiner, benzodiazepinliknende stoffer (z-hypnotika) for behandling av angst og søvnproblemer og opioider for smertetilstander. De aller fleste pasientene bruker disse medisinene i en kort periode og kun i de doser som er forskrevet og anbefalt, men en del pasienter bruker slike midler i større mengder og/eller i lengre tid enn anbefalt. Dette kan ha negative konsekvenser både for enkeltpersoner og samfunnet.

Selv om det har vært en fortsatt økning av foreskrivning av benzodiazepiner, er de langtidsvirkende medisinene i denne gruppen synkende. De kortere virkende, særlig oksazepam utgjør nå en større andel enn tidligere. Dette er en ønsket utvikling.

Alle vanedannende medisiner påvirker trafikale ferdigheter. For opioider regnes denne effekten for mindre uttalt etter en stunds bruk, men dette gjelder ikke benzodiazepiner. Det er foreskrivende leges ansvar å informere pasientene sine om denne effekten, eventuelt illegge kjøreforbud, informere om behov for dispensasjonssøknad fra helsekravene til førerkort eller be om inndragelse av førerrett. Selv om meste- delen av foreskrivningen skjer i allmennpraksis, er det spesialisthelsetjenesten som står for det store flertall av meldinger til Fylkesmannen om at helsekravene ikke er oppfylt.

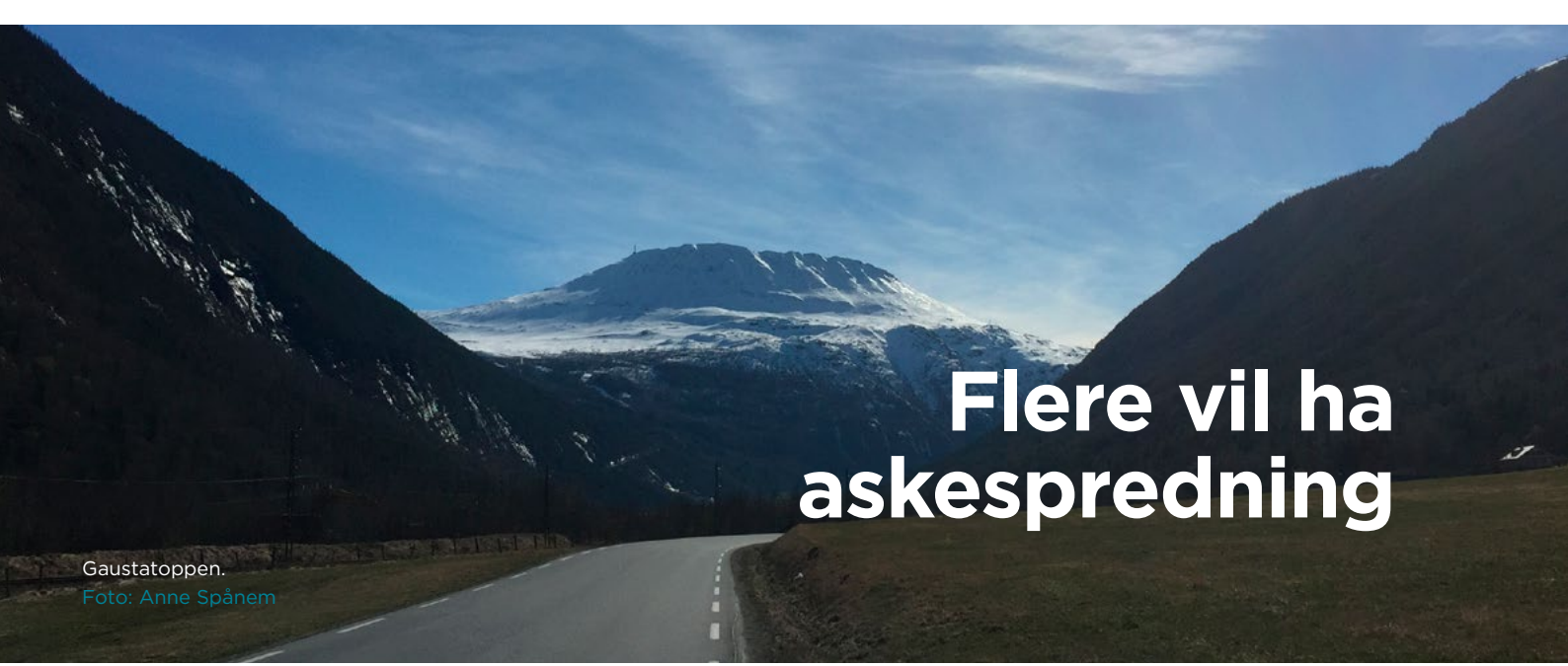
Riktig forskrivningspraksis er en forutsetning for å redusere uheldig bruk av vanedannende legemidler. God behandling innebærer at man har vurdert at det er indikasjon for bruk, at behandlingsvarigheten er tydelig ved å skrive ut passe mengde medisin, og at det legges en plan for når og hvordan behandlingen skal avsluttes og at man vurderer om helsekravene for førerkort er oppfylt.

Rekvireringssaker

Kontroll med legers og tannlegers praksis med forskrivning av vanedannende legemidler er en viktig oppgave for Fylkesmannen som tilsynsorgan for helsepersonell. I slike saker kan det dels være snakk om at en lege skriver ut uforsvarlige mengder vanedannende legemidler til noen av sine pasienter, dels kan det være legen selv som misbruker sin rett til å skrive ut resepter til eget forbruk. I 2014 har forsvarlig forskrivning av vanedannende legemidler vært oppe til vurdering i tilsynssaker hos Fylkesmannen fire ganger (for hele landet er tallet 162). Av disse er det i tre saker konstatert pliktbrudd eller saken er oversendt til Statens helsetilsyn for evt. reaksjon (tilsvarende tall for hele landet er 112). Tallene viser at dette er saker som oftest får et alvorlig utfall for vedkommende lege/tannlege, men viser også at vi antakelig bør ha et enda større fokus på denne type saker. I 2014/15 har vi derfor også foretatt planlagt tilsyn med fastlegers forskrivningspraksis. Vi har høstet god erfaring med dette og tar sikte på å gjennomføre tilsvarende for 2015.

Vi bruker mer beroligende medisin og sovemedisin enn noen gang før.
Foto: FM Telemark

Flere vil ha askespredning

Gaustatoppen.
Foto: Anne Spånem

I 2014 har Fylkesmannen i Telemark innvilget 67 søknader om tillatelse til askespredning. Det er fire flere søknader enn i 2013.

I Telemark er det gitt tillatelse til askespredning i havområdene utenfor Lange-sund og Jomfruland. I høyfjellet er de fleste tillatelser gitt på Hardangervidda og i området ved Gaustatoppen.

Søknad om askespredning skal sendes til Fylkesmannen i det fylket spredningen ønskes utført. Søknaden må inneholde navn, fødselsnummer og eventuelt dødsdato, samt ønsket sted for askespredning, så presist angitt som mulig. Ved lokal plass bør ønsket sted avmerkes på et vedlagt kart. Søknadsskjema ligger på vår hjemmeside, eller det kan fås ved henvendelse til Fylkesmannens kontor.

Da ordningen ble etablert i 1997 måtte folk som ønsket askespredning skrive dette i et testamente/erklæring og overlate til pårørende å søke om askespredning. 1. juli 2001 ble loven endret, slik at nå kan folk søke om askespredning før sin død.

I utgangspunktet tillates askespredning i øde områder i høyfjellet og ut mot åpent hav. Spredning av aske kan også tillates i øde skogsområder, men langt fra bebyggelse, drikkevannskilder og der folk ferdes.

Spredning ved egen hytte eller i egen hage er ikke tillatt.

Grunnen til at en søknad blir avslått er at det ønskede sted ikke egner seg for askespredning.

Antall søknader om askespredning Fylkesmannen i Telemark har behandlet:

1997	4
1998	11
1999	7
2000	8
2001	4
2002	21
2003	33
2004	25
2005	25
2006	25
2007	38
2008	30
2009	44
2010	30
2011	40
2012	53
2013	63
2014	67

Separasjoner og skilsmisser i Telemark 2014

I 2014 er det gitt 368 separasjons-
bevillinger og 354 skilsmissebevillinger.

Det er en nedgang i antall separasjons-
bevillinger og en økning i antall skilsmisse-
bevillinger.

År	Separasjoner	Skilsmisser
1995	520	373
1996	407	415
1997	474	358/1*
1998	470	313
1999	519	386
2000	584/2*	367
2001	547	476/1*
2002	548	461
2003	506	386
2004	565/3*	464/1*
2005	490/1*	412/2*
2006	457	465/3*
2007	470	372
2008	486	426
2009	447	421
2010	448	422
2011	450	385
2012	335	374
2013	385	330
2014	368	354

*Gjelder partnerskap

ABB på Nylende i Skien fyller 100 år i år.
Foto: Anne Spånem

Norge er så heldig å ha et kongehus som bruker det meste av tiden sin på reiser og besøk i Norge. I 2014 hadde vi den store glede å få besøk av H.K.H. Kronprins Haakon.

Kronprins Haakon ble møtt av fylkesmann Kari Nordheim-Larsen, politimester Rita Kilvær og ordfører i Skien Hedda Foss Five på ABB på Nylende i desember i fjor. Den 600 ansatte store avdelingen feirer 100 år i år, og er i verdensklassen i kraft- og automasjonsteknologi.

Møtte gründerne

«Fra industrikompetanse til kompetanse-industri» er mottoet til Klosterøya i Skien som i mange generasjoner huset en av de største treforedlingsbedriftene i landet. Kronprins Haakon møtte de små gründerbedriftene, investorer og ledere – og fikk innblikk i deres oppbygging, hverdag og utviklingsmuligheter. Samtidig ble det holdt en felles lunsjkonferanse, der disse temaene blir drøftet. Vertskap er blant andre investor Petter Øygarden, folk fra

IKT Grenland, Pavels Innovation, Aplia, 24 Seven Office, kunsthallen Spriten, Green Business Norway, Bergfald, Gatsoft og Ungt Entreprenørskap. Også gourmetrestauranten Jacob & Gabriel fikk vise sin kunnskap under kronprinsbesøket.

Teselskap

I fjor høst var det nok en gang tid for Afternoon tea på Slottet, en tradisjon dronning Maud brakte med seg hit. Kongeparet er vertskap og gjestene er ildsjeler som har nådd pensjonistalder fra hele landet. Årets bukett fra Telemark besto av John Toralf Øygarden fra Siljan, Nina Melfald, Skien, Halvor Helgetveit, Notodden og Aud Skarpodde, Drangedal. Fylkesmannen sender hvert år forslag til nye gjester til teselskapet på Slottet.

STABEN

Kommuneøkonomi og arbeid tilknyttet kommunal modernisering og omstilling. Samordning. Avdelingen for samfunnssikkerhet og beredskap er også plassert i stab

LANDBRUKSAVDELINGEN

Landbruksavdelingen har ansvar for gjennomføring av landbrukspolitikken på regionalt og lokalt nivå, og skal være aktiv i lokalt samarbeid kompetanseheving.

SOSIAL- OG HELSEAVDELINGEN

Fylkesmannen gir råd og er tilsynsmyndighet og rådgiver overfor nasjonale, regionale og lokale myndigheter, til helsepersonell og innbyggere. Fylkesmannen følger også opp lov om sosiale tjenester og barnevern.

UTDANNINGS- OG VERGEMÅLSAVDELINGEN

Informerer, fører tilsyn og veileder om nasjonal barnehage- og utdanningspolitikk og påser at lover og regelverk følges. Den skal forvalte spesielle tilskuddsordninger innenfor skole- og barnehageområdet. Det tidligere overformynderiet, nå vergemål, er under denne avdelingen.

MILJØVERNAVDELINGEN

Miljøvern er et omfattende fagfelt som dekker alt fra arealforvaltning og forurensning til naturmangfold og forvaltning av fisk og vilt. Fylkesmannen skal bidra til å gjennomføre den nasjonale miljøvernpolitikken.

ADMINISTRASJONEN

Enheten har ansvar for fem fagområder: arkiv, ekspedisjon, IKT, personal og økonomi.

-

Møt oss på Facebook og Twitter og på www.fylkesmannen.no/telemark

KONTAKT

Trenger du mer informasjon om Fylkesmannen i Telemark? Kontakt kommunikasjonssjef **Anne Spånem** på tlf 35 58 61 13 / 97 70 03 91 eller på mail fmteasp@fylkesmannen.no

Anne Spånem
Kommunikasjonssjef

Sosial- og helse, landbruk, miljøvern, utdanning, vergemål,
barnehager, kommuneøkonomi, beredskap, samordning

Fylkesmannen i Telemark

Telefon: 35 58 61 10
E-post: fmtepost@fylkesmannen.no
Postadresse: Postboks 2603, 3707 Skien
Besøksadresse: Gjerpensgate 14, 3716 Skien
Org. nor 974 762 684
